

**گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار تا پایان دوره رضاشاه
برداشت از کتاب تاریخ طب و طبابت در ایران، نوشته محسن روستایی**

سایت دندان، سایت منزوی و سایت ذاکر

گردآوری و پژوهش

محمد ابراهیم ذاکر

دندان پزشکی و پژوهشگر تاریخ پزشکی

- ۱..... گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار تا پایان دوره رضاشاه
- ۱..... برنامه مدرسه طب
- ۱..... چگونگی آزمون های مدرسه طب
- ۲..... دکترای اول
- ۲..... دکترای دوم
- ۲..... دکترای سوم
- ۳..... دکترای چهارم
- ۳..... دکترای پنجم
- ۵..... تاریخ مدرسه دندان سازی
- ۵..... قانون ۱۲۹۰ خ دندان سازان
- ۵..... گروه آزمون گیر
- ۵..... درس های آزمون
- ۶..... آموزگاران مدرسه دندان سازی
- ۷..... بیمارستان وزیری
- ۸..... بیمارستان فارابی
- ۹..... بیمارستان زنان (نسوان)
- ۱۱..... سایر پزشکان و اعضای گروه پزشکی خارجی در ایران
- ۱۱..... هیئت دندان پزشک
- ۱۱..... پروفسور شارل اوبرلین
- ۱۳..... دندان پزشکی

دکتر محمد ابراهیم ذاکر

- دندان پزشکیان برتر دوره رضاشاه ۱۳
- قوانین طبابت ۱۴
- قانون دوران قاجار تا پهلوی ۱۲۹۰ - ۱۳۲۰ خ ۱۴
- قانون طبابت یازدهم خرداد ۱۲۹۰ برابر جمادی یکم ۱۳۲۹ ۱۴
- وزارت داخله، به تاریخ ۲۶ برج حوت [اسفند] سنه سیچقان بیل ۱۳۰۳، نمره ۳۸۲۶ ۱۴
- وزارت معارف و اوقاف و... اداره ایالتی معارف و اوقاف خراسان و سیستان، سواد مطابق متحدالمال وزارت جلیله داخله، به تاریخ یکم شهریور [۱۳۰۴]، نمره ۴۲۲۰ ۱۵
- وزارت معارف و اوقاف و...، اداره ایالتی معارف و اوقاف خراسان، دایره معارف، به تاریخ ۱۳۰۴/۸/۷، نمره ۲۰۱۹، ضمیمه سواد ۱۵
- وزارت معارف و اوقاف...، اداره کل معارف، دایره تعلیمات عالییه، به تاریخ ماه دوم سنه ۱۳۰۶، نمره ۱۳۴۱... ۱۶
- وزارت معارف و اوقاف و...، اداره کل معارف، دایره تعلیمات عالییه، متحدالمال، به تاریخ ۱۷ ماه دوم، سنه ۱۳۰۶، نمره ۱۲۵۳ ۱۶
- وزارت معارف و اوقاف...، اداره کل معارف، دایره تعلیمات عالییه، به تاریخ سوم اردیبهشت ماه سنه ۱۳۰۶، نمره ۱۹۱۳/۸۳۳ ۱۷
- نظامنامه راجع به المثنی ۱۷
- وزارت معارف و اوقاف...، اداره کل معارف، به تاریخ ۲۵ خرداد ۱۳۰۶، نمره ۲۱۲۰ ۱۸
- آیین نامه امتحانات دندان سازی و داروسازان مجاز ۱۹
- مورخ ۲۳ شهریور ۱۳۱۰ تصویب شده بر طبق قانون ۲۰ تیرماه ۱۳۱۰ ۱۹
- قانون راجع به اطباء خارجی ۲۲
- مصوب هشتم شهریورماه ۱۳۱۲ خ ۲۲
- قانون رسیدگی به دیپلم اطبا و دندان سازان و دواسازان و قابله های اتباع خارجه ۲۲
- نام کالج، فاکولته ها و مدارس طبی ممالک خارجه ۲۴

ذکر
دکتر محمد ابراهیم

۲۴	آرژانتین
۲۴	اسپانیا.....
۲۵	استرالیا.....
۲۵	اطریش.....
۲۵	آلمان.....
۲۶	ممالک متحده آمریکا.....
۲۶	نظام نامه صدور جواز و محل اشتغال اطبای خارجی مصوب دی ماه ۱۳۱۲.....
۲۷	قسمت دوم - محل اشتغال.....
۲۸	طرح قانون استخدام پزشکان ۱۳۱۸خ.....
۲۸	فصل سوم - سایر فنون طبی و مقررات مختلف راجع به بازنشستگی.....
۲۸	اداره معارف.....
۲۸	وزارت داخله، صحنه کل مملکتی، اداره صحنه اصفهان، تاریخ ۱۳۱۱/۷/۲۱ نمره ۱۸۱۲.....
۲۹	اعلان [درباره دندان سازها].....
	وزارت معارف و اوقاف و... اداره معارف و اوقاف آذربایجان، اداره معارف، نمره ۲۲۸۳، به تاریخ پانزدهم رجب
۳۰	۱۳۴۲ [۱۲۹۰/۴/۱۹].....
۳۲	اعلان: نمره ۱۲۱۶، خرداد ۱۳۰۴.....
۳۳	اساس نامه مدرسه طب، دواسازی، قابلیت.....
۳۳	اساس نامه مدرسه طب و دواسازی و قابلیت و کلاس های پ. ث. ان طبی و پرستاری.....
۳۵	[تعیین بودجه (جزیی) و حقوق برای برخی از معلمین مدرسه طب].....
۳۶	وزارت معارف و اوقاف...، مدرسه عالی طب و دواسازی، به تاریخ یازدهم مهرماه ۱۳۰۸، نمره ۳۶۸/۴۴.....
۳۶	اسامی آقایان معلمین و مواد تدریس.....
۳۸	وزارت معارف و اوقاف...، مدرسه عالی طب و دواسازی، به تاریخ هفدهم مهرماه ۱۳۰۸، نمره ۳۴۲/۴۴.....

دکتر محمد ابراهیم

- ۳۸ راپرت هفتگی، اداره محترم معارف
- ۳۸ اسامی آقایان معلمین و مواد تدریس
- ۳۹ قانون
- ۳۹ اجازه تشخیص عوائد حاصله از مدارس فنی و طب و دندان سازی به احتیاجات مدارس مزبوره
- ۴۰ قانون
- ۴۰ اجازه تمدید قرارداد استخدام دکتر ملچارسکی مدیر فنی و معلم مدرسه دندان سازی
- ۴۱ [پروگرام امتحانات مدرسه عالی طب]
- ۴۲ [امتحان از طبای تحصیل کرده در کشور روسیه]
- ۴۳ [طرح پیشنهادی راجع به نظام نامه شورای مدرسه طب]
- ۴۳ (نظام نامه شورای مدرسه طب و دواسازی و دندان سازی)
- ۴۴ اساس نامه دانشکده طب مصوب ۹ و ۱۶ مرداد ۱۳۱۳
- ۴۵ امتحان دانشکده طب
- ۴۷ کلینیکها
- ۴۸ تصویب قانون تأسیس دانشگاه پزشکی ۱۳۱۹ خ
- ۴۸ [اعلان]
- ۴۸ آقای دکتر معتمد صاحب مریض خانه معتمد
- ۵۰ کتاب نامه
- ۵۰ نمایه کتاب و مقاله

دکتر محمد ابراهیم

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار تا پایان دوره رضاشاه

گردآوری: محمدابراهیم ذاکر

هشتم دی‌ماه ۱۳۹۵

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار تا پایان دوره رضاشاه، برداشت از کتاب تاریخ طب و طبابت در ایران، نوشته محسن روستایی، گردآوری و پژوهش محمدابراهیم ذاکر، سایت دندان، سایت منزوی و سایت ذاکر تاریخ طب و طبابت در ایران (از آغاز قاجار تا پایان دوره رضاشاه، به روایت اسناد)، پژوهش محسن روستایی، انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، تهران، ۱۳۸۲ خ، دو جلد.

گزارشی کوتاه‌گونه از اسناد چگونگی آموزش و پرورش دانشجویان دندان‌پزشکی در مدرسه دندان‌سازی وابسته به مدرسه طب در کتاب تاریخ طب و طبابت از عهد قاجار تا پایان عصر رضاشاه گردآوری محسن روستایی است که در این بخش دست‌چین شده و گزارش‌گونه برایتان بازگو خواهد شد.

برنامه مدرسه طب

آیین‌نامه‌ای برای مدرسه طب، در تاریخ شهریورماه سال ۱۳۰۷ خ به تصویب شورای عالی معارف رسید که در آن دوره مدرسه طب افزون بر گذراندن دوره مقدماتی به مدت پنج سال مقرر گردید، آموزش کلینیکی در مریض‌خانه‌های [بیمارستان] دولتی و وزیری انجام شود.

هم‌چنین کلینیک بیماری‌های گوش و حلق و بینی و مامایی در مریض‌خانه امریکایی در سال ۱۳۰۹ خ دایر گردید.

چگونگی آزمون‌های مدرسه طب

آزمون‌های مدرسه طب که برپایه نظام‌نامه یادشده، بازنویسی گشته، بدین گونه است:

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

داکتر محمدابراهیم ذاکر

دکترای اول

آزمون‌هایی که در پایان سال دوم انجام می‌گیرد:

- تشریحی توصیفی؛
- معرفت الانساج [بافت‌شناسی]؛
- جنین‌شناسی.

دکترای دوم

آزمون‌هایی که در پایان سال دوم انجام می‌گیرد:

- وظایف الاعضاء [فیزیولوژی]؛
- فیزیک طبی؛
- شیمی طبی.

دکترای سوم

آزمون‌هایی که در پایان سال سوم و در پایان سال چهارم انجام می‌گیرد:

بخش نخست:

- طب عملی؛
- جراحی صغیر؛
- تشریح موضعی.

بخش دوم:

- امراض عمومی و تشخیص امراض؛
- طفیلی‌شناسی [انگل‌شناسی].

بخش سوم:

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دورهٔ رضاشاه

- تشریحی مرضی؛

- فارماکولوژی و مفردات طب؛

- میکروپشناسی و قابلگی [مامایی].

دکترای چهارم

آزمون‌هایی که در پایان سال پنجم انجام می‌گیرد:

بخش نخست:

- امراض داخلی و ممالک حاره [سرزمین‌های گرمسیری].

بخش دوم:

- امراض خارجی و امراض دهان و دندان.

بخش سوم:

- اصول تداوی [درمان]؛

- قرابادین^۱ ایرانی؛

- حفظ الصحه [پاییدن تندرستی]؛

- طب قانونی.

دکترای پنجم

آزمون‌هایی که در پایان سال پنجم گرفته می‌شود:

^۱ قرابادین: قرابادین و قرابادین کتاب داروسازی در دانش پزشکی کهن بوده که دربارهٔ چگونگی ساخت و پرداخت و نگاه‌داری داروهای ترکیبی درمان‌هریبیماری گزارشی گسترده می‌داده است. شاپور فرزند سهل کوسه از دانش‌آموختگان دانشگاه گندی‌شاپور دارای کتاب قرابادین بود که آن را به سه گونهٔ کوچک، میانه و بزرگ تألیف کرده بود. بیشترین بخش دانش داروسازی او در این کتاب، برگرفته از آموخته‌هایش در دانشگاه گندی‌شاپور بود. رازی نیز کتاب قرابادین دارد که بر پایهٔ نام بیماری تنظیم شده و داروهای ترکیبی درمان‌هریبیماری را در زیر نام همان بیماری بازگو کرده است، ولی بیشتر کتاب‌های قرابادین بر پایهٔ نام داروهای تکی مترب شده است.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دورهٔ رضاشاه

- امتحانات سریری [آزمون‌های بالینی] داخلی و خارجی و دیگر کلینیک‌ها^۱.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دورهٔ رضاشاه

دکتر محمد ابراهیم
ذکر

^۱ تاریخ طب و طبابت در ایران (از آغاز قاجار تا پایان دورهٔ رضاشاه، به روایت اسناد)، ج ۱، ۱۸۷، پژوهش محسن روستایی، انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، تهران، ۱۳۸۲ خ.

تاریخ مدرسه دندان سازی

قانون ۱۲۹۰ خ دندان سازان

دانش و هنر دندان پزشکی و دندان سازی در ایران پیش از دارالفنون، همانند دانش و هنر پزشکی و داروشناسی و داروسازی از یک قانون و آیین نامه ویژه ای پیروی نمی کرد.

قانون درمانگری و طبابت تصویب شده سال ۱۲۹۰، همانند درمان و درمانگری در دانش پزشکی، لازمه اقدام به انجام کار دندان سازی را آموزش و دریافت اجازه نامه رسمی از وزارت معارف نمود و کسانی را که به پیشه دندان سازی روی آورده بودند، وادار ساخت که در مدت یک سال به وزارت معارف مراجعه نمایند تا گواهی و اجازه کار در رشته را به دست آورند. از این رو، آیین نامه مصوبه ۱۳۰۹ داوطلبان دندان سازی را ناگزیر به آموزش و فراگیری این دانش در مدرسه دندان سازی نمود؛ بنابراین، بر پایه قانون تیرماه ۱۳۱۰ و آیین نامه مصوب بیست و سه شهریورماه ۱۳۱۰ به دندان سازانی که پنج سال پی در پی در پیشه دندان سازی به درمان بیماران پرداخته بودند، اجازه داده شد که تا پانزدهم مهرماه ۱۳۱۱ خود را به وزارت معارف معرفی کنند تا در آزمون ثبت نام کنند که تنها در مرکز تشکیل می شود و کسانی که این آزمون را موفقیت آمیز بگذرانند، اجازه کار دندان سازی را به دست می آورند.

گروه آزمون گیر

گروه آزمون گیر از چهار دندان ساز و یک نفر طبیب دیپلمه تشکیل می شد.

درس های آزمون

آزمون ایشان دربرگیرنده دو بخش تئوری و لابراتواری بود.

درس های نظری و علمی دربرگیرنده:

الف) تشریح عمومی سر و گردن [آناتومی]؛

ب) تشریح خصوصی دندان؛

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

دکتر محمد ابراهیم
ذکر

ج) امراض دندان؛

د) اصول تداوی عمومی و خصوصی راجع به دندان؛

ه) کشیدن و پُر کردن دندان؛

و) امراض دهان.

آزمون لابراتواری دربرگیرنده:

چگونگی و روند کار دندان سازی در زمینه های گوناگون، چگونگی روند ساخت دندان های کائوچوکی، طلاکاری.

دکتر فالک کوش ملچارسکی لهستانی برپایه قانون تصویب شده در دوازدهم دی ماه ۱۳۰۸ برای مدیریت فنی و معلمی مدرسه دندان سازی استخدام و طبق قانون مصوب بیست و نه شهریورماه ۱۳۱۱ به مدت سه سال، از یکم مهر ۱۳۱۱ استخدام شد و هر سال ریاست او تمدید گشت.

مدرسه دندان سازی در سال ۱۳۰۹ خ در مدرسه عالی طب بنیاد نهاده شد و تا سال ۱۳۱۳ ریاست آن با دکتر ملچارسکی بود.

دکتر محسن سیاح در مهرماه ۱۳۱۳ ریاست مدرسه را عهده دار شد.

آموزگاران مدرسه دندان سازی

دکتر محسن لک، تدریس کلینیکی را به مدت یک سال انجام می داد؛

دکتر محمود حسابی بیماری های دندان، درمان شناسی دندان، بهداشت دهان و دندان؛

دکتر محسن سیاح بیماری های دهان، کالبدشناسی دندان؛

دکتر حسین ریاضی پارادانتوز، اورتودونسی؛

دکتر آشوت مکانیک دندان سازی؛

دکتر حیدر سرخوش دندان سازی عملی، فیزیک و شیمی دندان سازی؛

دکتر احمد فرهاد پرتوشناسی دندان سازی؛

دکتر نصرت الله نصیری درمان شناسی عمومی، بهداشت؛

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

دکتر نصرت الله کاسمی بیماری های همگانی؛

برخی دیگر از مواد درسی را گروهی از آموزگاران مدرسه طب و دانشکده پزشکی آموزش می دادند^۱.

بیمارستان وزیری

بخش درمانی بیمارستان وزیری تا سال ۱۳۰۵ خ رییس نداشت، دکتر مهدی قدسی که دوره اکسترنی و انترنی را طی می کرد، امور بیمارستان رسیدگی می کرد تا آن که دکتر محمد حسابی در این سال به ریاست قسمت طبی بیمارستان منصوب شد.

دکتر ویلهلم در سال ۱۳۰۵ خ از ایران بیرون آمد و دکتر میر جایگزین او در ریاست بخش جراحی شد.

شاهزاده دکتر یحیامیرزا لسان الحکما که تدریس کحالی [چشم پزشکی] مدرسه طب را برعهده داشت.

هفته ای یک روز در پلی کلینیک این بیمارستان حاضر می شد و برای دانشجویان درس بالینی را تدریس می کرد.

پس از گذر مدتی چند تخت در بخش طبی بستری بیمارستان افزوده شد.

ریاست بیمارستان پس از دکتر مهدی ملکزاده در سال ۱۳۱۵، به عهده دکتر جهانشاه صالح استاد دانشکده پزشکی

گذاشته شد و جایگاه در سال ۱۳۱۷ به دکتر رضا صحت مدیر کل بهداشت رسید.

بخش بیماری های زنان بیمارستان وزیری در زمان ریاست جهانشاه صالح افزوده شد.

بیمارستان وزیری در سال ۱۳۱۹ به دانشکده پزشکی پیوست و تشکیلات اداری آن به این گونه درآمد:

بخش جراحی به ریاست دکتر میر؛

چشم پزشکی به ریاست دکتر نصرالله باستان؛

بیماری های گوش و حلق و بینی به ریاست دکتر ماکس مایر و دکتر جمشید اعلم؛

هم چنین در مانگاه های پزشکی جراحی؛ چشم پزشکی؛ دندان پزشکی و گوش و حلق و بینی بدان پیوست.

^۱ راهنمای دانشکده پزشکی، قسمت اول، ۸۳ و ۸۴؛ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۱۹۷ - ۱۹۸.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

بعدها بخش گوش و حلق و بینی و چشم پزشکی به بیمارستان امیراعلم و بخش جراحی به بیمارستان پهلوی منتقل شد و بخش روان پزشکی به بیمارستان روزبه و تشکیلات زایشگاه تهران به این بیمارستان انتقال یافت.^۱

بیمارستان فارابی

بیمارستان فارابی، باغی بزرگ بود که در سال ۱۳۰۰ خ در دوره نخست وزیری سید ضیاءالدین طباطبایی از حاجی معدل شیرازی خریداری شد و به آسایشگاه شهرداری اختصاص یافت و چندی بعد تبدیل به کارخانه شعربافی شد، سپس مؤسسات خیریه مانند دارالایتام و دارالمساکین را در این محل جا داده به نام مریض خانه فقرا موسوم شد. پس از آن بیماران به مریض خانه بلدی منتقل شدند و محل مذکور به کارخانه برق بخش ده شهر تهران اختصاص یافت. چند سال این وضع ادامه داشت، تا این که در مسکین خانه تیفوس شایع شد، ناگزیر چند تخت خواب در این محوطه قرار داده بیماران مبتلا به تیفوس را بستری نمودند و به مریض خانه نمره دو موسوم گردید. پس از آن که بیماری تیفوس از میان رفت، بخش های طبی و جراحی در این بیمارستان دایر و درمانگاه های مختلف طبی و جراحی و دندان سازی و بخش درمانگاه بیماری های گوش و حلق و بینی و داروخانه در آن تشکیل شد.

بیمارستان یادشده در سال ۱۳۱۹ به دانشکده پزشکی پیوست و به بیمارستان فارابی نام گرفت، سپس تغییرات اساسی در آن داده شد که از آن جمله انتقال بخش جراحی آن به بیمارستان روزبه است و به جای آن بخش چشم پزشکی دایر گردید. ساخت ساختمان چشم پزشکی در اواخر سال ۱۳۲۰ و آغاز سال ۱۳۲۱ آغاز شد و پس از سه سال پایان یافت و به بهره برداری رسید.^۲

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

^۱ راهنمای دانشکده پزشکی، قسمت اول، برگه ۳۸۹-۳۹۲؛ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۲۱.

^۲ حسین محبوبی اردکانی، تاریخ تحول دانشگاه تهران...، برگه ۳۳۹ - ۳۴۰؛ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۲۵.

بیمارستان زنان (نسوان)

دکتر امیراعلم در بیست و نهم جمادی دوم ۱۳۳۴ [۱۲۹۵/۲/۱۲] پیشنهادی در راستای بنیاد نهادن بیمارستانی ویژه بانوان به وزارت معارف و اوقاف داد.

ممتازالملک مرتضی خان وزیر معارف وقت موضوع را در هیأت دولت مطرح و تقاضا نمود که یکی از ساختمان‌های دولتی به این امر اختصاص داده شود.^۱

دولت به موجب تصویب‌نامه‌ای یکی از عمارات متعلق به دولت را که در شمال شهر قرار داشت وقف به این امر نمود و در تاریخ دهم شعبان ۱۳۳۴ [۱۲۹۵/۰۳/۲۱]. وزارت مالیه آن را تسلیم وزارت معارف کرد و در سال ۱۳۳۶ ق این کنترات و واگذاری برای دو سال دیگر تجدید گردید.

وی به طور رسمی طبیبه مریض‌خانه شد و تدریس دانش‌آموزان دختر را به عهده گرفت. این مریض‌خانه فقط دارای یک محکمه عمومی بود که تحت نظر مادام فراسکینا اداره می‌شد. در آغاز برج حوت ۱۳۳۵ [اسفند ۱۲۹۶]. شعبه کحالی [بخش چشم‌پزشکی] مریض‌خانه نسوان تحت نظر دکتر مهذب السلطنه علی‌رضا بهرامی گشایش یافت و دایر شد.

نصیرالدوله^۲ وزیر معارف مریض‌خانه را به طور رسمی افتتاح نمود و چون برای پنج تخت خواب اعتبار موجود بود مبلغ دو بیست تومان نیز از عایدات اوقاف بر بودجه آن افزوده و مریض‌خانه با هفت تخت در همان تاریخ به ریاست دکتر مهذب السلطنه تشکیل و رسماً گشایش یافت^۳ و تا آخر سال ۱۲۹۷ ش پنجاه و نه نفر مریض در مریض‌خانه نسوان بستری و معالجه شدند و در آن سال ده تن از بانوان دانش‌آموز دارالمعلمات در بیمارستان یادشده نزد مادام فراسکینا مشغول فراگرفتن فن قابلگی [مامایی] بوده‌اند.^۴

^۱ در این باره نک: شرح حال امیراعلم، همین کتاب، ج ۲، ۱۲۶.

^۲ نصیرالدوله میرزا احمدخان، فرزند میرزا عبدالوهاب آصف‌الدوله شیرازی. در کابینه دوم وثوق‌الدوله وزیر معارف بود. وی پس از کارآمدن رضاشاه، در کابینه میرزا حسن خان مستوفی‌الممالک نیز وزیر معارف شد.

^۳ نک: شرح حال مهذب السلطنه، دکتر علی‌رضا خان بهرامی، همین کتاب، ج ۲، ۵۵۸.

^۴ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۲۵ - ۲۲۶.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

ریاست بیمارستان از آغاز تا سال ۱۳۰۵ خ بر دوش دکتر علی رضا بهرامی مهذب السلطنه بود و به تدریج بخش‌های طبی جراحی؛ قابلگی؛ کحالی [چشم‌پزشکی]؛ مطب عمومی بخش بیماری‌های اطفال در آن دایر گردید.^۱ مادام دکتر درمس به سمت پزشک مریض خانه پس از مادام فراسکینا منصوب شد. بخش جراحی آن بیشتر مربوط به زایمان‌های غیرطبیعی بود که توسط دکتر لقمان الملک اداره می‌شد. بخش قابلگی و مطب عمومی توسط مادام دکتر درمس اداره می‌شد. بخش کحالی [چشم‌پزشکی] توسط دکتر مهذب السلطنه رئیس بیمارستان اداره می‌شد. این بخش بیمارستان پس از پایان ریاست دکتر مهذب السلطنه منحل شد.

چندی دکتر ابوالقاسم بهرامی کفالت بیمارستان و دکتر علیم‌الملک فرهمندی ریاست قسمت فنی بیمارستان را عهده‌دار بوده‌اند و پس از ایشان دکتر معاون و دکتر بختیار عهده‌دار این سمت شدند و در سال ۱۳۱۵ خ دکتر جهان‌شاه صالح به ریاست بیمارستان منصوب شد.

دکتر غلامحسین مصدق ریاست درمانگاه بیمارستان شد و پس از تأسیس درمانگاه کودکان: دکتر کشاورز، دکتر ابوالقاسم نفیسی و دکتر همایون فر به ترتیب ریاست درمانگاه بیمارستان را بر عهده گرفتند.

درمانگاه دندان سازی به عهده دکتر لک و پس از آن دکتر ریاض بود. دکتر ذوالریاستین آزمایشگاه بیمارستان را زیر نظر داشت.

بیمارستان نسوان در سال ۱۳۱۹ به دانشکده پزشکی پیوست و بیمارستان زنان نام گرفت.^۲

^۱ گفتنی است، که در سال ۱۳۰۷ از طرف بهداری شهرداری در خیابان امیریه یک زایشگاه با پانزده تخت خواب و یک درمانگاه تأسیس گردید که تحت نظر دکتر احیاءالدوله شیخ، اداره می‌شد. در سال ۱۳۱۳ زایشگاه به عمارت اجاره‌ای که در باستیون واقع بود انتقال یافت. از سال ۱۳۱۵- ۱۳۱۹ ریاست زایشگاه به عهده دکتر بختیار بود. در سال ۱۳۱۹ زایشگاه به دانشکده پزشکی منتقل و دکتر حمید آهی استاد کرسی مامایی به ریاست آن انتخاب گردید.

^۲ راهنمای دانشکده پزشکی، قسمت اول، ۳۹۶- ۳۹۷؛ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۲۶- ۲۲۷.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

سایر پزشکان و اعضای گروه پزشکی خارجی در ایران

هیبننت دندان‌پزشک

هیبنه^۱: دندان‌پزشک مظفرالدین شاه، که دارای اصل و نسب فرانسوی و مورد حمایت آن دولت بود، ولی شهروند سوئد بود. وی سال‌ها در دربار قاجار خدمت می‌کرد.^۲

پروفیسور شارل اوبرلین^۳

وی طبق قانون مصوب نهم بهمن‌ماه ۱۳۱۸، از تاریخ دوم دی‌ماه ۱۳۱۸ به سمت ریاست و استادی دانشکده پزشکی و داروسازی و دندان‌سازی تهران استخدام شد.^۴ او تا سال ۱۳۲۱ در این سمت انجام وظیفه کرد. شادروان امیرخان امیراعلم از آذر ۱۳۲۱ تا بهمن‌ماه سال ۱۳۲۲ رییس دانشکده بود. دکتر جواد آشتیانی از اسفند ۱۳۲۲ تا اردیبهشت ۱۳۲۳ عهده‌دار این منصب شد. پروفیسور اوبرلین در اردیبهشت ۱۳۲۳ ریاست دانشکده را عهده‌دار شد و تا مهرماه ۱۳۲۶ در این مقام باقی بود.

^۱ دکتر برتراند باپتیست انسگاریوس هیبننت (*Bertrand Baptiste ansgarius Hybennete*) ملقب به مستن السلطنه سوئدی تبار در شهر ونرنبورگ (*Vaenersborg*) سوئد زاده شد. پدرش کارل یوهان اوسکار هیبننت (*Karl Johan Oskar Hybennete*) در شهر گوتنبرگ (*Gothenburg*) سوئد در مطب شخصی خود به پیشه دندان‌پزشکی و جراحی دهان و دندان اشتغال داشت. نخستین برخورد برتراند با پیشه آینده‌اش (دندان‌پزشکی) در همین مکان بود. وی در ابتدا در مطب پدری خود به کارآموزی پرداخت و بعدها در شهرهای کیل (*Kiel*) آلمان و پاریس (*Paris*) فرانسه به تحصیل در رشته دندان‌پزشکی مشغول و در سال ۱۸۶۷م، موفق به گرفتن دانش‌نامه تحصیلی در این رشته شد.

^۲ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۸۳.

^۳ Prof. Charles Oberling.

^۴ نک: محمدتقی سرمدی، پژوهشی در تاریخ پزشکی و درمان جهان، ...، ۱۴۸؛ هم‌چنین نک: سیدجواد هدایتی، تاریخ پزشکی معاصر ایران،

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

او در سال ۱۳۳۷ نیز به ایران آمد و به این مناسبت در ساعت ۱۱ صبح روز یک‌شنبه هفدهم فروردین آن سال شورای استادان دانشکده پزشکی تشکیل شد و به اتفاق آراء به ریاست افتخاری دانشکده پزشکی تهران انتخاب شد.^۱

پروفسور اوبرلین پس از تحویل گرفتن ریاست دانشکده پزشکی داروسازی برای آن سازمانی نوین تهیه کرد و به تصویب رساند و سپس آن را به مرحله اجرا گذاشت. طبق تشکیلات جدید دانشکده پزشکی دارای چهار کرسی و دانشکده داروسازی دارای دوازده کرسی و دانشکده دندان پزشکی دارای هشت کرسی و کلیه دانشیاران نیز بیست تن بودند.

بیمارستان‌های تهران با بودجه مصوب به دانشکده پزشکی منتقل شدند و زیر نظر مستقیم این دانشکده قرار گرفتند و بدین ترتیب آموزش‌های نظری و عملی و بالینی نوین در قالبی محکم و استوار جای‌گزین وضعیت قبلی شد.^۲

^۱ حسین محبوبی اردکانی، تاریخ تحول دانشگاه تهران و مؤسسات عالی، ...، ۲۵۷.

^۲ محمدتقی سردمدی، پیشین، برگه ۱۵۰؛ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۸۶ - ۲۸۷.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

دندان پزشکی

هماره از دانش و هنر دندان پزشکی، تنها دندان کشی آن را می شناختند که به دستور پزشک به وسیله سلمانی ها انجام می گرفت و با کلبتین های ساخت اصفهان، کار کشیدن دندان را انجام می دادند. دندان سازی باب نبود و اگر چه ناصرالدین شاه دندان سازی را از فرنگ آورد^۱، ولی کسی به او مراجعه نمی کرد^۲.

دندان پزشکان برتر دوره رضاشاه

دندان پزشکان درجه یک دوره رضاشاه^۳
یکی از متخصصان دندان سازی دکتر محسن خان سیاح، دندان ساز است.

^۱ آن چه که از منابع به دست می آوریم مسیو هینت، هینت (Berthran Hybennt) در ۱۲۹۳ ق. برای مدت یک سال با انعقاد قراردادی با دولت ایران به خدمت مشغول شد. وی سوئدالاصل بود و به دستور صدراعظم وقت و به وسیله دکتر سرلوزان، به استخدام دولت ایران در آمد. احتمالاً او اولین دندان پزشکی است که از فرنگ به ایران آمده است. اعتمادالسلطنه در کتاب خود به چگونگی آمدن مسیو هینت به ایران اشاره داشته، می نویسد: ... «شب دندان مبارک درد گرفت. من به تولوزان که موقتاً مرخص شده به پاریس رفته بود، تلگرافی کردم که دندان سازی همراه خود بیاورد. همین مسیو هینت را که حالا هست بعد از دو سه ماه دیگر با خودش به تهران آورد». (نک: روزنامه خاطرات اعتمادالسلطنه، ۸۰۶ - ۸۸۱).

^۲ - عبدالله مستوفی، پیشین؛ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۳۲۱.

^۳ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۳۴۰.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

قوانین طبابت

قانون دوران قاجار تا پهلوی ۱۲۹۰ - ۱۳۲۰ خ

قانون طبابت یازدهم خرداد ۱۲۹۰ برابر جمادی یکم ۱۳۲۹

ماده نهم: اشخاصی که تا تاریخ نشر این قانون در ولایات مشغول طبابت بوده؛ یا در تهران و ولایات دندان سازی می کردند، باید تا یک سال پس از نشر این قانون خود را به وزارت معارف معرفی کرده برای مداومت به شغل مزبور اجازه نامه تحصیل نمایند؛ لیکن پس از انقضای یک سال در هیچ یک از نقاط ایران به هیچ کس اجازه نامه طبابت و دندان سازی داده نخواهد شد، مگر به موجب اسناد مذکور در ماده دوم این قانون.^۱

وزارت داخله، به تاریخ ۲۶ برج حوت [اسفند] سنه سیچقان بیل ۱۳۰۳، نمره ۳۸۲۶

وزارت جلیله داخله به موجب ماده یک قانون طبابت مصوبه پنجشنبه سوم جمادی الاولی ۱۳۲۹ [۱۲۹۰/۲/۱۰] هیچ کس در هیچ نقطه ای از ایران حق اشتغال به هیچ یک از فنون طبابت و دندان سازی ندارد، مگر این که از وزارت جلیله معارف اجازه نامه گرفته و به ثبت وزارت جلیله داخله رسانیده باشد. لهذا لازم است اشخاصی که بدون اجازه نامه رسمی از وزارت جلیله معارف اعم از داخل و خارجه مشغول طبابت هستند جلوگیری به عمل آید.

کفیل صحیه کل مملکتی: امیراعلم^۲

سواد مراسله صحیه کل مملکتی برای حکومت جلیله اصفهان ارسال می شد که مدلول آن را به موقع اجرا بگذارند.

بیست و ششم حوت ۱۳۰۳، نمره ۶۶۰۲، [امضا و مهر]^۳

^۱ آدینه یازدهم خرداد ۱۲۹۰ برابر چهارم جمادی یکم ۱۳۲۹ برابر دوم ژوئن ۱۹۱۱ است، نک: تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۱۹.

^۲ دکتر امیرخان امیراعلم (۱۲۵۶-۱۳۴۰ ش) فرزند میرزا علی اکبرخان معتمدالوزاره از تحصیل کردگان مدرسه عالی طب فرانسوی بیروت و داماد وثوق الدوله بود که چند بار به منصب نمایندگی مجلس و در سال ۱۳۲۷ خ. نیز وزیر بهداشتی شد. (نک: شرح حال او جلد دوم، همین کتاب): تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۰-۲۱.

^۳ آرشیو (س.ا.م.ا)، شماره تنظیم: ۲۹۱-۱۱/۱۰/۲۹۰.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

وزارت معارف و اوقاف و... اداره ایالتی معارف و اوقاف خراسان و سیستان، سواد مطابق متحدالمال وزارت جلیله داخله، به تاریخ یکم شهریور [۱۳۰۴]، نمره ۴۲۲۰

بعد العنوان - ماده اول قانون طبابت مورخ ۱۳۲۹ مقید است: «هیچ کس در هیچ نقطه‌ای از ایران حق اشتغال هیچ یک از فنون طبابت و دندان سازی ندارد، مگر آن که از وزارت معارف اجازه نامه گرفته و به ثبت وزارت داخله رسانیده باشد و ماده ۱۳ قانون مزبور نیز مصرح است وزارت داخله مراقب خواهد بود که ماده اول این قانون در تهران و ولایات به موقع اجرا گذاشته شود».

نظر به رعایت اجرای مادتين مزبورترین لازم است قدغن فرمایید به آقایان اطبا و دندان سازهای حوزه مسؤولت خود اخطار نمایند هر یک از آنها که اجازه نامه خود را به ثبت وزارت داخله رسانیده اند باید اجازه نامه خود را فوراً به وزارت داخله اداره مرکز بفرستند تا اجازه نامه آنها بر طبق قانون به ثبت رسانیده شود و هر کدام از آقایان اطبا و دندان سازها که اجازه نامه آنها به ثبت وزارت داخله رسیده باشد اسم و محل اقامت، نوع طبابت و تاریخ اجازه نامه و نمره آن و تاریخ ثبت وزارت داخله و نمره آن را معین نموده صورت مصدق آن را سریعاً ارسال نمایید.

سواد مطابق اصل است.

پنجم آبان ۱۳۰۴

جلال‌الدین، [مهر: اداره ایالتی معارف و اوقاف خراسان]^۱

وزارت معارف و اوقاف و...، اداره ایالتی معارف و اوقاف خراسان، دایره معارف، به تاریخ ۱۳۰۴/۸/۷، نمره ۲۰۱۹، ضمیمه سواد

متحدالمال مقام منیع وزارت جلیله معارف و اوقاف دامت شوکت - محترماً به استحضار خاطر مبارک می‌رساند: اداره محترمه ایالتی به موجب یک متحدالمال وزارت جلیله داخله که سواد آن لفاً تقدیم می‌گردد. به وسیله اداره بلدی اطبای مجاز شهر را

^۱ آرشیو (س.ا.م.ا)، شماره تنظیم ۵۶۰۶-۵۳۷ گفتنی است که در سندی دیگر دیده شد وزارت داخله سواد نامه‌ای را با همین محتوا و مضمون برای اجرا به ایالت آذربایجان ارسال داشته است. (نک: شماره تنظیم ۲۹۶-۴۱۳' ۵ آزا): تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۱-۲۲.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

احضار و آن‌هایی را که تصدیقاتشان ثبت وزارت داخله را ندارد؛ و ادار می‌نماید که به ثبت آن وزارتخانه برسانند، ولی در ضمن این عمل اطبا و دندان‌سازانی را که به موجب متحدالمال نمرة ۲۳۵۵، برج سرطان ۱۳۰۰ مجاز در ادامه عمل طبابت و دندان‌سازی شده‌اند و به واسطه تعیین سن و مدت اشتغال دفع ممانعت از آن‌ها شده است؛ از ادامه عمل آن‌ها جلوگیری و مطالعه تصدیق وزارتی می‌نمایند. نظر به شکایتی که از طرف این قبیل اطبا و دندان‌سازان به اداره معارف رسیده بود؛ لذا اداره معارف سواد متحدالمال نمرة ۲۳۵۵ را به اداره ایالتی ارسال و تذکر داد که علاوه بر مواد اول و سیزده قانون طبابت مفاد آن را نیز در نظر داشته باشند. استحضاراً به عرض رسانید.

رئیس معارف و اوقاف خراسان [مهر و امضا]^۱

وزارت معارف و اوقاف...، اداره کل معارف، دایره تعلیمات عالیہ، به تاریخ ماه دوم سنه ۱۳۰۶،

نمرة ۱۳۴۱

متحدالمال معارف - لازم است صورتی از اطبا و دندان‌سازان و دوا فروشان مرکز حوزه معارفی خود را با ذکر نکات ذیل فوراً تهیه و ارسال دارید:

اسم و اسم خانوادگی؛ اسم پدر؛ تاریخ و محل تولد؛ تابعیت؛ نمرة و تاریخ اجازه‌نامه و شغل، علاوه بر نکات مزبور چنانچه اشخاص فوق‌الذکر دارای دیپلم از مدرسه طب یا خارجه یا داخله باشند، در ستون مخصوص باید قید کنید و نیز اسم مدرسه‌ای را که در آن تحصیل کرده‌اند تذکر دهید.^۲

وزارت معارف و اوقاف و...، اداره کل معارف، دایره تعلیمات عالیہ، متحدالمال، به تاریخ ۱۷ ماه

دوم، سنه ۱۳۰۶، نمرة ۱۲۵۳

متحدالمال معارف - بر طبق فقره ۱۴ از ماده ۱۲ قانون شورای عالی معارف رسیدگی به دیپلم اشخاصی که در خارجه تحصیل کرده‌اند و تشخیص صحت و سقم آن‌ها از وظایف شورای مذکور است؛ بنابراین، هر وقت می‌خواهید تقاضای اجازه‌نامه

^۱ آرشیو (س.ا.م.ا)، شماره تنظیم، ۵۱۰۰۶-۵۳۷؛ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۲-۲۳.

^۲ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۴-۲۵.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

طبابت یا دندان‌سازی یا امثال آن برای اشخاص بنمایید که در خارجه تحصیل کرده‌اند؛ باید به آن‌ها اخطار کنید که عین دیپلم خود را با سواد و ترجمه آن از طرف شورای عالی معارف بر طبق مقررات قوانین موضوعه اقدام در صدور اجازه‌نامه بشود. [امضای یوسف مشار]

[حاشیه]: آقای مفتاح - جزو متحدالمال وزارتی ضبط شود. ۱۳۰۶/۲/۲۴

وزارت معارف و اوقاف...، اداره کل معارف، دایره تعلیمات عالییه، به تاریخ سوم اردیبهشت‌ماه سنه ۱۳۰۶، نمره ۱۹۱۳/۸۳۳

متحدالمال - معارف، نظام‌نامه صدور المثنی اجازه‌نامه طبابت را ذیلاً می‌نگارد که به اطلاع عموم برسانید: [امضای یوسف مشار، مهر وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه]^۲

نظام‌نامه راجع به المثنی

ماده ۱- از این تاریخ صدور المثنای اجازه طبابت، دندان‌سازی، کحالی [چشم‌پزشکی]، قابلیت، دوافروشی و سایر فنون مربوط به طبابت باید بر طبق این نظام‌نامه به عمل آید.

ماده ۲- در صورتی که تقاضاکننده المثنی لاشه اجازه‌نامه را تسلیم وزارت معارف کند فوراً المثنی داده می‌شود.

ماده ۳- چنانچه تقاضاکننده لاشه اجازه‌نامه را تسلیم نکند باید تفصیل از دست‌دادن آن را با دلایل مثبت به وزارت معارف بنویسد.

ماده ۴- اداره کل معارف باید به وسایل ممکنه از قبیل استفسار از نظمیه و اعلان مکرر در جراید تهران و جراید محل و تحقیق از نمایندگان معارف ولایات و تحقیق از محل و غیره صحت و سقم اظهار تقاضاکننده را معلوم و مشخص نماید. **تبصره -** تأدیه حق الطبع اعلان با تقاضاکننده است.

ماده ۵- حداقل مدتی که باید به تحقیقات مذکوره در ماده (۳) پرداخت شش‌ماه خواهد بود.

^۱ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۵ - ۲۶.

^۲ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۶.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

ماده ۶- پس از انقضای مدت شش ماه چنانچه محقق شد اظهارات تقاضاکننده صحیح است. المثنی صادر می‌شود. وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه^۱

وزارت معارف و اوقاف...، اداره کل معارف، به تاریخ ۲۵ خرداد ۱۳۰۶، نمره ۲۱۲۰

اجرای قانون طبابت - لزوماً تذکر می‌دهد که مجری قانون طبابت وزارتین معارف و داخله است. وظیفه وزارت معارف تشخیص صلاحیت کسانی است که تقاضای اجازه نامه طبابت با فنون مربوط به آن را می‌کنند و صدور اجازه نامه برای اشخاصی که صلاحیت آن‌ها قانوناً محرز باشد.

بدیهی است که اجازه نامه منحصرأ در مرکز باید صادر شود و نمایندگان معارف به هیچ وجه حق ندارند، ولو به طور موقت باشد. اجازه طبابت به کسی بدهند و اگر اقدام به چنین امری کنند مسؤول و مورد مؤاخذه واقع خواهند شد. وظیفه وزارت داخله جلوگیری از کسانی است که برخلاف قانون مبادرت به شغل طبابت می‌کنند. لازم است مفاد این متحدالمال را همیشه در نظر داشته هیچگاه در رعایت آن غفلت نورزید. [امضای سیدمحمد تدین]^۲

^۱ آرشیو (س.ا.م.ا)، شماره تنظیم ۵۱۰۰۶-۶۱۵؛ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۶-۲۷.

^۲ میرزاسیدمحمد تدین در سال ۱۳۰۶ ق. در یکی از قصابات بیرجند دیده به جهان گشود. پس از انجام تحصیلات مقدماتی در بیرجند و مشهد برای تکمیل تحصیلات به تهران می‌آید و در قسمت‌های ریاضیات و فلسفه به تحصیل مشغول می‌شود. در اول مشروطیت مدرسه تدین را در تهران تأسیس و ضمناً یکی از مبلغین جدی حزب دمکرات به حساب می‌رفت. در دوره‌های چهارم و پنجم به نمایندگی مجلس انتخاب و هنگام خلع احمدشاه قاجار از سلطنت و تفویض سلطنت ایران به خانواده پهلوی ریاست مجلس را به عهده داشت. (نک: نخستین سال‌نامه دنیا، سال ۱۳۲۴، برگه ۱۰۰). در سال‌نامه پارس، سال ۱۳۰۶ خ. «می‌خوانیم که میرزاسیدمحمد تدین که از اواخر دوره پنجم بعد از آقای مؤتمن‌الملک (حسین پیرنیا) به ریاست مجلس انتخاب شدند. اخیراً (سال ۱۳۰۶) پست وزارت معارف را قبول و از مقام ریاست مجلس استعفا نمودند». وی در آذرماه سال ۱۳۳۰ خ. در امریکا درگذشت. (باقر عاقلی، روزشمار تاریخ ایران، ج ۱، ۳۳۰). تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۷.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

۱۹

آیین نامه امتحانات دندان سازی و داروسازان مجاز

مورخ ۲۳ شهریور ۱۳۱۰ تصویب شده بر طبق قانون ۲۰ تیرماه ۱۳۱۰

ماده ۱- دواسازان و دندان سازانی که به موجب مدارک مثبت مدلل دارند که مدت پنج سال متوالی به دواسازی؛ و یا دندان سازی اشتغال داشته اند می توانند در جلسه امتحانی که فقط در مرکز تشکیل خواهد شد، حاضر شده بر طبق نظام نامه، امتحان بدهند.

بدیهی است سن داوطلبان امتحان از بیست و یک سال نباید کمتر باشد.

ماده ۲- اسناد و مدارکی را که می توان برای اشتغال پنج سال متمادی به دواسازی و دندان سازی قابل قبول دانست و صاحب آن را به مجلس امتحان پذیرفت از قرار ذیل است:

۱- تصدیق معتمدین محل که صراحتاً دال بر پنج سال متوالی دواسازی و دندان سازی باشد (هویت معتمدین محل باید از طرف نظمیة محل تصدیق شود) یا اوراق عدم تعرضی که از طرف وزارت معارف صادر شده است؛ دال بر پنج سال متوالی دواسازی و دندان سازی باشد.^۱

ماده ۳- رسیدگی به مدارک دواسازان و دندان سازان به عهده کمیسیونی خواهد بود که مرکب از اعضای هیأت ممتحنه و رئیس کل معارف (یا نماینده اداره کل معارف) و نماینده صحیه کل مملکتی.

ماده ۴- هیأت ممتحنه دواسازان مرکب خواهد بود از پنج نفر که سه نفر آن ها دواساز دیپلمه و دو نفر آن ها طبیب دیپلمه باشند. هیأت ممتحنه دندان سازان مرکب خواهد بود از پنج نفر طبیب و دندان ساز که چهار نفر آن ها دندان ساز و یک نفر آن ها طبیب دیپلمه باشد.

ماده ۵- مواد امتحانی دواسازان عبارت خواهد بود، از:

۱- شیمی عمومی (فلزات و شبه فلزات)؛

۲- شیمی آلی؛

^۱ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۴۵.

دکتر محمد ابراهیم ذاکر

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

۲۰

۳- فیزیک عمومی به اختصار؛

۴- نبات شناسی و حیوان شناسی؛

۵- فارماکولوژی؛

۶- حفظ الصحه؛

۷- نسخه خوانی و نسخه پیچی.

امتحان دندان سازی دارای دو قسمت خواهد بود:

- علمی؛

- و عملی است.

مواد قسمت علمی، عبارت است از:

- تشریح عمومی سر و گردن؛

- تشریح خصوصی دندان؛

- امراض دندان؛

- اصول تداوی عمومی خصوصی راجع به دندان کشیدن و پُر کردن دندان و امراض دهان.

مواد قسمت عملی:

- عملیات دندان سازی؛

- ساختن دندان های کارا و چوگی، طلا کاری.

ماده ۶- امتحانات هم کتبی و هم شفاهی خواهد بود و هیأت ممتحنه برای هر یک از مواد امتحانیه نمره علیحده خواهد داد و معدل نمرات کتبی و شفاهی مأخذ قبول و یا رد از امتحانات است (معدل نباید از ده کمتر باشد).

تبصره - هرگاه داوطلب امتحان در یکی از مواد امتحانیه صفر داشته باشد امتحانات او قبول نیست.

ماده ۷- صورت جلسه امتحانات و نمرات قبول شدگان و رد شدگان در یک نسخه تهیه شده به امضای هیأت ممتحنه و نماینده اداره کل معارف و نماینده صحیه رسیده سپس برای هر یک از قبول شدگان در امتحانات اجازه نامه رسمی صادر خواهد شد.

دکتر محمد ابراهیم

ماده ۸- صورت جلسه امتحانات باید مفصل و با کمال وضوح نوشته شده و در صورت نمرات امتحانیه باید اسم، اسم پدر، نام خانوادگی، تاریخ و محل تولد، نمره ورقه هویت، محل صدور ورقه هویت و مدت اشتغال هر یک از امتحان دهندگان قید شود.

ماده ۹- دواسازان و دندان‌سازانی که به اخذ جواز قبلاً نایل شده‌اند و اجازه‌نامه خود را مفقود کرده‌اند (در صورت ثبوت) می‌توانند از امتحانات استفاده کنند.

ماده ۱۰- محصلین مدرسه دواسازی و دندان‌سازی نمی‌توانند از این امتحانات استفاده کنند.

ماده ۱۱- دفتر ثبت اسامی داوطلبان امتحانات فوق از اول مهرماه ۱۳۱۰ تا ۱۵ مهرماه ۱۳۱۰ و از اول مهرماه ۱۳۱۱ تا ۱۵ مهرماه ۱۳۱۱ برای قبول مدارک و ثبت اسم در اداره کل معارف مفتوح خواهد بود و از ۱۵ مهرماه شروع به امتحانات خواهد شد.

اوراقی که برای ورود در امتحانات باید به دفتر ثبت اسامی داده شوند عبارتند از:

- مدارک پنج ساله اشتغال به دواسازی و دندان‌سازی؛
- تقاضای ورود در امتحانات سواد مصدق ورقه هویت؛
- و دو قطع عکس پنج در سه به هر (سانتیمتر)^۱.

^۱ - سال‌نامه آمار ۱۳۱۵-۱۳۱۶، ص ۴۴۵-۴۴۷؛ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۴۷-۴۶.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

۲۲

قانون راجع به طبای خارجی

مصوب هشتم شهریورماه ۱۳۱۲ خ

ماده اول - دولت می تواند به اطبا و دواسازان و دندان سازان و قابله های اتباع خارجه اجازه بدهد که به شغل خود در ایران اشتغال ورزند مشروط بر این که علاوه بر دیپلم فراغ تحصیل از مدارسی که به موجب نظام نامه از طرف وزارت معارف معین خواهد شد مدرکی ارائه دهند که لااقل پنج سال اشتغال آن ها را مستقلاً به شغل طبابت مدلل دارد.

ماده دوم - اداره کل صحیه بر طبق نظام نامه ای که به تصویب وزارت داخله خواهد رسید جواز و محل اشتغال داوطلب را در هر نقطه که صلاح باشد صادر و معین خواهد کرد.

ماده سوم - اطبا و دواسازان و دندان سازان و قابله های اتباع خارجه که قبل از این تاریخ در ایران اشتغال به مشاغل خود داشته اند نیز مشمول این قانون و نظام نامه مزبور خواهند بود؛ ولی مذکور در ماده یک در مورد آن ها لازم الرعایه نخواهد بود.

ماده چهارم - هر وقت هیأت وزرا عده اطبا و دواسازان و دندان سازان و قابله های اتباع خارجه را در ایران کافی بداند وزارت معارف از رسیدگی به دیپلم ها یا شهادت نامه آنان خودداری کرده و وزارت داخله جواز اشتغال نخواهد داد.

ماده پنجم - علاوه بر مالیات جواز طبابت که کلیه اطبا و دندان سازان و قابله ها می دهند از اطبا و جراحان خارجی مبلغ دوهزار ریال و از دواسازها و قابله های خارجی مبلغ یک هزار ریال در موقع صدور جواز مذکور در ماده ۲ اخذ خواهد شد.

ماده ششم - وزارت معارف و وزارت داخله مأمور اجرای این قانون می باشند^۱.

قانون رسیدگی به دیپلم اطبا و دندان سازان و دواسازان و قابله های اتباع خارجه

نظام نامه برای رسیدگی به دیپلم های اطبا و دندان سازان و دواسازان و قابله های اتباع خارجه به تاریخ چهارم آذرماه

۱۳۱۲

ماده اول - وزارت معارف برای رسیدگی به دیپلم ها و تشخیص صحت و سقم و ارزش آن ها اصل دیپلم ها را مطالبه می کند. در صورت فقدان اصل دیپلم المثنا صادر از همان مؤسسه پذیرفته خواهد شد.

^۱ مجله جهان پزشکی، سال اول (۱۳۲۶)، شماره ششم، برگه ۳۹ و ۴۰؛ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۵۳ - ۵۲.

دکتر محمد ابراهیم

ماده دوم - وزارت معارف فقط دیپلم‌های صادر از مؤسساتی که جزو صورت ضمیمه است؛ یا بعداً با تصویب شورای عالی معارف به آن صورت اضافه شود معتبر خواهد شناخت.

ماده سوم - اطبا و دندان‌سازان و دواسازان و قابله‌های اتباع خارجه که بخواهند اسناد تحصیلی و عملی خود را مطابق قانون مصوب به تصدیق وزارت معارف برسانند باید اوراق ذیل را به ضمیمه تقاضانامه خود به اداره معارف تسلیم نمایند.

الف - اصل دیپلم؛ یا المثالی آن که به تصدیق یکی از نمایندگان دولت شاهنشاهی در خارجه رسیده باشد و همچنین برای اثبات تعلق دیپلم به تقاضاکننده، باید عکس او برای دیپلم الصاق و از طرف مدرسه صادرکننده؛ یا نماینده دولت شاهنشاهی تصدیق و مهر شده باشد.

ب - عین تصدیق صادر از مقام رسمی که مدلل دارد که صاحب دیپلم بعد از ختم تحصیلات لااقل پنج سال اشتغال به طبابت را مستقلاً داشته است. این تصدیق باید به تصدیق نماینده دولت شاهنشاهی نیز رسیده باشد.

ج - دو سواد و دو ترجمه از هر دو دیپلم و مدارکی که تقاضاکننده تسلیم می‌نماید با قید تصدیق صحت و مطابق آن‌ها از مقامی که اداره کل معارف معین کند.

د - دو قطعه عکس نیم‌تنه کوچک پنج در نه سانتی‌متر.

ماده چهارم - اطبا و دندان‌سازان و دواسازان و قابله‌هایی که قبل از قانون مصوب هشتم شهریور ۱۳۱۲ به مملکت ایران آمده اند از ارائه تصدیق نمایندگان دولت شاهنشاهی مذکور در فقره الف از ماده سوم معاف خواهند بود، هم‌چنین در صورتی که از اداره نظمی یا بلدییه تصدیق صریحی ارائه بدهند که قبل از تاریخ هشتم شهریور ۱۳۱۲ در مملکت ایران اشتغال به مشاغل مربوطه داشته‌اند از ارائه مدارک پنج سال عمل مستقل مذکور در فقره ب از ماده سوم معاف خواهند بود.

ماده پنجم - برای رسیدگی مقدماتی به اسناد مذکوره کمیسیونی مرکب از سه الی پنج نفر از اهل اطلاع و بصیرت در اداره کل معارف تشکیل و به اسناد مذکوره در فوق به ترتیب ذیل رسیدگی نموده نتیجه را راپرت خواهد داد:

۱- مذاقه و تشخیص این که اسناد مذکوره صحیح و معتبر است یا نه و در صورت اخیر از چند نظر مشکوک و مخدوش یا غیرمعتبر شناخته شده است.

۲- تصدیق تعلق دیپلم و مدارک تقاضاکننده با رعایت مقررات ماده ۳ این نظام‌نامه.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

تبصره - در مواردی که کمیسیون نتواند راجع به تعلق اسناد تقاضاکننده صریحاً اظهار عقیده نماید موارد اشکال را در راپرت خود خواهد نگاشت.

ماده ششم - در مواردی که اسناد و اوراق بر طبق مقررات مواد فوق کامل نبوده یا آن که سند تحصیلی متعلق به یکی از مؤسسات مندرج در فهرست ضمیمه باشد کمیسیون تقاضای صاحب سند را رد خواهد نمود و در غیر این صورت رسیدگی نموده نظر خود را راپرت خواهد داد.

ماده هفتم - پس از رسیدگی و تعیین تکلیف قطعی از طرف شورای عالی معارف اصول مدارک و جواز اقامت به وسیله اداره معارف مسترد خواهد شد.

ماده هشتم - اداره کل معارف مامور اجرای این نظامنامه می باشد و مقررات نظامنامه سابق مربوط به اطبای اتباع خارجه از درجه اعتبار ساقط است.

[امضای حبیب الله مظفری رئیس دارالانشا]

[مهر، دارالانشای شورای عالی معارف سنه ۱۳۰۱]^۱

نام کالج، فاکولته‌ها و مدارس طبی ممالک خارجه

صورت فاکولته‌ها و مدارس طبی ممالک خارجه که دیپلم و اجازه‌نامه‌های طبی؛ یا دواسازی؛ یا دندان‌سازی؛ یا قابلگی آن‌ها را وزارت معارف ایران به موجب ماده اول قانون اطبای اتباع خارجه صوب هشتم شهریور ۱۳۱۲ به رسمیت می‌شناسد به قرار ذیل است:

آرژانتین

بوئنوس آیرس *Buè nos Aires*

اسپانیا

مادرید *Madrid*

^۱ نک: همان شماره تنظیم پیشین (۰۰۰۲۹۷۰۰۵۸۵۵)؛ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۵۵ - ۵۴.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

قوانین طبابت

قانون دوران قاجار تا پهلوی ۱۲۹۰ - ۱۳۲۰ خ

سالامانکا *Salamanca*

سویل (اشبیلیه) *Séville*

استرالیا

ملبورن *Melbourne*

سیدنی *Sydney*

اطریش

اونیورسیتته وینه *Université de Vienne*

انسبروک *Innsbruck*

گراز *Graz*

آلمان

بن *Bonn*

ارلنگن *Erlangen*

گریفسولد *Greifswald*

هایدلبرگ *Heidelberg*

کیل *Kiel*

گیسن *Geissen*

لیپزیگ *Leipzig*

مونخ *Munich*

ورزبورگ *Wurzburg*

برلن *Berlin*

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

۲۵

ذکر
دکتر محمد ابراهیم

برسلاو *Breslau*فریبورگ *Freiburg*گتینگن *Gottingen*هال *Halle*ینا *Yena*کونیگسبرگ *Kounigsberg*ماربورگ *Marburg*توبینگن *Tubingen***ممالک متحده آمریکا**

از دیپلم‌های صادر از ایالات متحده امریکای شمالی آن‌هایی را وزارت معارف برای اشتغال صاحبان آن‌ها در ایران به شغل خود کافی می‌داند که در تمام ایالات متحده به رسمیت شناخته و به موجب آن حق اشتغال تمام ولایات امریکا حاصل شده باشد.^۱

نظام‌نامه صدور جواز و محل اشتغال طبای خارجی مصوب دی ماه ۱۳۱۲

ماده ۱ - کلیه اطبا و دندان‌سازان و دواسازان و قابله‌های اتباع خارجه اعم از آن‌هایی که از سابق در ایران اشتغال به حرفه خود داشته یا آن‌هایی که جدیداً وارد می‌شوند؛ مکلفند خود را به صحیه کل معرفی نموده و تقاضای اجازه اشتغال به شغل خود را بنمایند.

تبصره - اطبا و دندان‌سازان و دواسازان و قابله‌های اتباع خارجه که جدیداً وارد می‌شوند مکلف‌اند در بدو ورود شخصاً به صحیه کل حاضر شده تقاضای جواز نمایند و قبل از تحصیل جواز از مبادرت به مشاغل مذکوره ممنوعند.

ماده ۲ - تقاضانامه باید در روی اوراق چاپی که از طرف صحیه کل داده خواهد شد نوشته شود.

^۱ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۵۶ - ۵۷.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

ماده ۳ - تقاضا کننده باید در ورقه نظام نامه صریحاً ذکر نماید در کدام یک از رشته های مذکوره در ماده (۱) می خواهد اشتغال داشته باشد اطبا و دندان سازان و دواسازها و قابله های اتباع خارجه که از سابق در ایالات و ولایات ایران به حرفه های مذکور اشتغال داشته اند می توانند اوراق تقاضا نامه چاپی را از نمایندگان صحیه کل دریافت داشته و پس از تکمیل به صحیه کل در تهران ارسال دارند.

ماده ۴ - تقاضا کننده موظف است به ورقه تقاضا نامه تصدیقی از وزارت جلیله معارف مبنی به رسیدگی و صحت مدرک علمی خود ملصق نماید و سواد می هم از مدارک خود به صحیه کل بدهد.

ماده ۵ - صحیه کل پس از ملاحظه تقاضا نامه و تصدیق وزارت جلیله معارف محل اشتغال طبیب - دندان ساز - دواساز؛ یا قابله را در مدت دو ماه معلوم و کتباً اعلام خواهد داشت که در چه نقطه می تواند به شغل خود اشتغال ورزد.

ماده ۶ - در صورتی که تقاضا کننده قبول نموده در محلی که صحیه کل معین نموده به عمل خود اشتغال نماید. برای کارهای طبی و جراحی مبلغ دو هزار ریال و برای امور دندان سازی و دواسازی و قابلگی مبلغ یک هزار ریال علاوه بر مالیات جواز طبابت که کلیه اطبا و دندان سازان و قابله ها می دهند به صندوق صحیه کل پرداخته و قبض رسید که معادل وجه پرداختی تمبر بدان الصاق شده باشد؛ دریافت می دارد و وجه مزبور دیگر به هیچ عنوان مسترد نخواهد شد.

ماده ۷ - پس از پرداخت وجه صحیه کل جواز اشتغال را صادر خواهد نمود و جواز مذکور محل اشتغال و رشته که تقاضا کننده می خواهد وارد عمل شود تعیین می کند.

قسمت دوم - محل اشتغال

ماده ۸ - اطبا و دندان سازان و دواسازان و قابله های اتباع خارجه که دارای جواز از صحیه کل شده اند موظفند در همان ناحیه و محلی که در اجازه نامه آنها قید شده به کار خود اشتغال ورزد و حق ندارند به هیچ عنوان محل کار خود را تغییر دهند؛ مگر در مواقع اجبار فوق العاده و استثنا با تشخیص و اجازه ثانوی صحیه کل.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

ماده ۹ - اطبا و دندان‌سازان و دواسازان و قابله‌های دارای جواز مکلف‌اند در هر محلی که مشغول حرفه خود ستند نسبت به امور صحتی عمومی تابع مقررات صحتی کل بوده و در صورت تخلف از مقررات بر حسب تشخیص صحتی کل از عمل خود معلق یا ممنوع خواهد شد.^۱

طرح قانون استخدام پزشکان ۱۳۱۸ خ

فصل سوم - سایر فنون طبی و مقررات مختلف راجع به بازنشستگی

ماده ششم - دواسازها، دامپزشک‌ها، دندان‌سازها، در صورتی که واجد شرایط مندرجه در ماده اول این قانون باشند می‌توانند به پایه پزشک یکمی نایل شوند و مشمول مقررات این قانون خواهند بود.^۲

اداره معارف

در تعقیب متحدالمال نمره ۴۷۶۹/۹۵۴۲-۹/۴/۱۸ [۱۳۰] راجع به طبای متوفی مجدداً خاطر نشان می‌نماید، لازم است به نمایندگان حوزه ماموریت خود قدغن اکید نمایید که هر گاه دارنده جواز اعم از طبابت؛ یا قابلیت؛ یا دندان‌سازی؛ یا دواسازی فوت نمود. قبل از رسیدن راپرت اداره محترمه صحتی اجازه نامه آنان را اخذ و به مرکز ارسال دارید که پس از باطل شدن در دوسیه مربوط ضبط گردد. بدیهی است عدم رعایت مدلول فوق موجب مسؤولیت شدید خواهد گردید. [امضای غلامحسین رهنما]^۳

وزارت داخله، صحتی کل مملکتی، اداره صحتی اصفهان، تاریخ ۱۳۱۱/۷/۲۱ نمره ۱۸۱۲

خدمت کفالت محترم حکومت جلیله اصفهان - عطف به مرقومه ۴۹۰۳-۱۱/۶/۳۱ [۱۳] به نحوی که از طرف این اداره در ناحیه ۱ تفتیش به عمل آمده هنوز آقایان اطبا و دندان‌سازانی که ممنوع شده‌اند عنوان دکتری را از تابلو و سردرب منزل خود حک نموده و برنداشته‌اند، چون اوامری که از مقام محتم کفالت جلیله بر حسب تقاضای اداره صحتی و بر طبق مرقومات

^۱ نک: به ضمیمه شماره اول مجله بهداشت، فروردین ۱۳۲۵، برگه ۲۰ - ۲۱؛ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۶۳ - ۶۵.

^۲ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۶۸.

^۳ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۱۱۳.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

وزارت جلیله معارف و صحیه کل مملکتی صادر می‌گردد حتمی الاجرا است و اگر عملی نشود باعث تحری سایرین خواهد بود و مدتی است اداره محترمه نظمیه به وسیله مراسله ۳۱۵۲/۴۱۱۵۸-۱۱/۶/۲۳ [۱۳] خود اطلاع فرموده‌اند به کمیساری مربوطه اوامر صادر گردیده متمنی است امر مقرر فرماید بفوریت کلمه دکتری را مامورین اداره محترمه نظمیه از تابلوی اطبای مفصله‌الاسامی ذیل حک نمایند:

۱- میرزا ابراهیم خان (انواری)؛

۲- محمد علی خان (رفیعی دندان‌ساز)؛

۳- جانی دندان‌ساز؛

۴- عیسی قلی خان (امیر نیرومندی)؛

۵- میرزا حسینقلی خان (شاهین)؛

۶- استیفن.

سایر نواحی شهر هم تدریجاً تفتیش و صورت متخلفین ارسال خواهد شد.

رئیس صحیه اصفهان و شفاخانه خورشید - مهر: صحیه اصفهان، [امضا]^۱

اعلان [درباره دندان‌سازها]

بر طبق حکم مبارک نمره ۴۹۱۲ وزارت جلیله معارف و اوقاف دامت شوکته دندان‌سازهایی که تقاضای اجازه‌نامه رسمی می‌کنند به موجب ماده دوم قانون طبابت در صورتی می‌توان درخواست آن‌ها را اجابت کرد که صاحب تصدیق از مدارس دندان‌سازی داخله یا خارجه باشند؛ لذا اشخاصی که تقاضای اجازه‌نامه دندان‌سازی دارند و دارای دیپلم و تصدیق نیستند بایستی در مرکز حاضر شده در مقابل هیأت معینه از طرف وزارت جلیله معارف امتحانات لازمه را داده در صورت قبول اجازه رسمی به آن‌ها اعطا گردد.

^۱ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۱۱۴ و ۱۱۵.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

هم‌چنین اشخاصی که با نداشتن دیپلم تقاضای اجازه قابلگی می‌نمایند باید در مدرسه قابلگی [مامایی] مرکز امتحانات لازمه را داده در صورتی که مورد قبول واقع شدند، اجازه آنان صادر می‌شود.

جلسه امتحان سالی دو مرتبه یکی در نیمه دوم [برج] جوزا و دیگری در نیمه دوم [برج] سنبله در مرکز منعقد و داوطلبان بایستی یک ماه قبل از مواقع امتحان اسم خود را به وسیله این اداره در دفتر مرکزی ثبت و قبل از ۱۵ جوزا و ۱۵ سنبله در مرکز باشد؛ لهذا توسط این اعلان اخطار می‌گردد.

اشخاصی که دارای دیپلم و اجازه‌نامه رسمی وزارت جلیله عارف نباشند به موجب ماده ۱- قانون طبابت از عملیات آن‌ها جلوگیری به عمل خواهد آمد.

نمره ۱۷۹۳، مورخه ۱۸ برج جدی [تیرماه] ۱۳۰۲

کفیل معارف و اوقاف خراسان: ادیب بجنوردی^۱

وزارت معارف و اوقاف و... اداره معارف و اوقاف آذربایجان، اداره معارف، نمره ۲۲۸۳، به تاریخ

پانزدهم رجب ۱۳۴۲ [۱۲۹۰/۴/۱۹]

مقام منبع وزارت جلیله معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه دامت شوکت - در تعقیب عریضه نمره ۱۸۳۰ نتیجه اقدامات اداره ایالتی را راجع به دندان‌سازها ذیلاً معروض می‌دارد:

۱- اشخاصی از دندان‌سازها که از وزارت جلیله معارف اجازه‌نامه رسمی دارند در اداره ایالتی ارائه داده‌اند و نمره و تاریخ صدور آن‌ها در دفتر مخصوص ثبت گردیده به قرار ذیل هستند:

- میرزا محمدعلیخان مسنن؛

^۱ سیدحسین موسوی (بجنوردی، ۱۳۰۰ ق. تهران - ۱۳۸۲ ق) از حکما و عرفا. ادبیات و علوم منقول را در محضر محقق قوچانی و فاضل بسطامی و آقازاده خراسانی و آقاسیدحسین قمی و علوم معقول را در محضر شیخ ابوالقاسم نیشابوری و حاجی فاضل تحصیل کرد و زبان فرانسه نیز آموخت. از ۱۳۲۴ به خدمات فرهنگی اشتغال ورزید و مدت دوازده سال ریاست اوقاف و معاونت فرهنگ اصفهان با او بود. در اواخر عمر در دانشگاه تهران تدریس می‌کرد. (نک: دایره‌المعارف تشیع، ج دوم، ۴۳).

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

۳۱

- میرزا جوادخان مسنن؛
- آفاسید آقا پسر میرمهدی؛
- میرزا جعفرخان؛
- حاجی ستار؛
- حاجی محمدصادق خان؛
- سید محمد علیخان؛
- میرزا محمودخان؛
- حاجی کریم؛
- میرزا جبارخان معتمدخلوت.

۲- آن‌هایی که از مدارس خارجه تصدیق‌نامه دارند و در دفتر مخصوص ثبت شده به قرار ذیل می‌شناسند:

- آکوپیان: فارغ‌التحصیل مدرسه دندان‌سازی تفلیس؛
- شاخاکیان: فارغ‌التحصیل مدرسه دندان‌سازی تفلیس؛
- دکتر رضاخان: دیپلم طبابت و دندان‌سازی از دولت علیه عثمانی؛
- داوود کرم: تصدیق‌نامه ندان‌سازی از ایالت مینه‌سوتا (آمریکا)؛
- باغداسریان: دیپلم دندان‌سازی از ایالت مدرسه ژنو؛
- کرمیان [کرسیان]: تصدیق‌نامه دندان‌سازی از مدرسه تفلیس؛
- زلاقا: تصدیق‌نامه موقتی از دارالفنون خارکو؛
- مادام ملک‌والتانیا از مهاجرین روسیه: دیپلم در ایروان مانده، بعضی تصدیق‌نامه‌ها دارد.

۳- میرزا ابوالقاسم خان مسنن حضور: متجاوز از پانزده سال است که مشغول دندان‌سازی بوده و از قراری که اظهار می‌دارد در خارجه تحصیل کرده ولی اسناد و تصدیق‌نامه‌های او را در موقع مسافرت سراب به غارت برده‌اند و یکی از جراید

ذکر
دکتر محمد ابراهیم

معروف مرکز نیز همین قضیه را در آن موقع درج کرده است. علاوه بر این در زمان ریاست آقای دکتر اعلم‌الملک [دکتر عباس ادهم] که مجلسی برای امتحان دندان‌سازان تشکیل داده شده مشارالیه هم جزو هیأت ممتحنه بوده.

(ب) **عباس آقا:** مدتی است که مشغول دندان‌سازی است و در زمان آقای دکتر اعلم‌الملک امتحان هم داده است.

(ج) **میرزا عبدالعلی** بیشتر از ده سال است که مشغول دندان‌سازی است سه نفر اشخاص فوق‌الذکر در موقع خود وجه تمبر تصدیق‌نامه را به اداره داده‌اند؛ ولی به واسطه بعضی پیشامدها به تحصیل تصدیق‌نامه موفق نشده‌اند. در صورت تصویب اگر برای آن‌ها اجازه‌نامه مرحمت شود باعث امتنان و تشکر خواهد بود.

۴- **و جمعی از دندان‌سازهای شهر** که تصدیق‌نامه از وزارت متبوعه نداشته و تحصیلات کلاسیکی هم ندیده‌اند فقط پیش دندان‌سازان معروف فن دندان‌سازی را یاد گرفته‌اند. عریضه‌ای به اداره ایالتی داده و تقاضای تشکیل مجلس امتحانی نموده‌اند و اینک عین عریضه آن‌ها لفاً تقدیم و هر طور مقرر فرمایند اطاعت خواهد شد.^۱

رئیس ایالتی، [امضا: ابوالقاسم]^۲

اعلان: نمره ۱۲۱۶، خرداد ۱۳۰۴

اعلان: نمره ۱۲۱۶، مورخه شانزدهم خرداد ۱۳۰۴

نظر به وصول متحدالمال صادره از مقام محترم حکمفرمای معظم نظامی گیلان و طوالش دامت شوکت که در حکم وزارت جلیله داخله به نمره (۸۵۱۲) برای جلوگیری از طبابت اطبا صادر و مقرر است که به موجب ماده یک قانون طبابت مصوبه پنجشنبه جمادی‌الاولی ۱۳۲۹ [اردیبهشت ۱۲۹۰] هیچ کس در هیچ نقطه ایران حق اشتغال به هیچ یک از فنون طبابت و

^۱ در این عریضه (بتاریخ ۲ حوت ۱۳۰۲، با نمره ۲۲۸۳) چنین آمده است: «عرض و استدعای عاجزانه این جانبان آن که چون این بندگان قدرت و استطاعت به مرکز رفتن نداریم؛ لهذا مستدعی هستیم که عرایض ما را به مقامات مربوطه ایصال و مقرر فرمایند کما فی السابق هیأت ممتحنه تشکیل یافته و اسباب آسودگی دندانسازان بی‌بضاعت را فراهم آید. میرابراهیم محمودی دندانساز - میرزا اسماعیل صدقی دندانساز - میرزا عبدالعلی رضازاده دندانساز - ابراهیم محمدتقی دندانساز - سیداسد طباطبایی - محمد حسن‌زاده دندانساز».

^۲ آرشیو (س.ا.م.ا)، شماره تنظیم ۱-۶۱۰۰۲-۳۷۶۶؛ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۱۳۹ - ۱۴۲).

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

دندان سازی را ندارد، مگر این که از وزارت جلیله معارف اجازه نامه گرفته و به ثبت وزارت جلیله داخله رسانیده باشد و اشخاصی که بدون اجازه نامه رسمی از وزارت جلیله معارف اعم از داخله و خارجه مشغول طبابت هستند جلوگیری به عمل آید. اینک به موجب این اعلان به اطلاع عموم آقایان اطبا و دندان سازان اعم از داخله و خارجه می‌رساند: لازم است از تاریخ فوق تا ظرف مدت دو هفته همه روزه از ساعت پنج بعد از ظهر الی هفت، آقایان اطبا اجازه نامه وزارت جلیله معارف را که به ثبت وزارت جلیله داخله رسیده باشد به دایره صحیه اداره بلدییه ارائه داده تصدیق کتبی از صحیه بلدییه دریافت نمایند، و الاً پس از انقضای مدت مزبور اداره بلدییه حسب الامر موظف است که از طبابت آن‌ها جلوگیری نمایند.

رئیس بلدییه شهر رشت: یاور اسماعیل سهراب زاده مطبوعه عروه الوثقی رشت^۱

اساس نامه مدرسه طب، دواسازی، قابلگی

اساس نامه مدرسه طب و دواسازی و قابلگی و کلاس های پ. ث. ان طبی و پرستاری

وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

ماده اول: مدرسه علوم عالییه طب عبارت است از مدرسه طب و دواسازی و قابلگی و دندان سازی و کلاس های پ. ث. ان^۲ طبی و پرستاری.

ماده دوم: ۱- دوره تحصیلات مدارس و کلاس های مذکوره در ماده (۱) به قرار ذیل است:

الف - دوره تحصیلات مدرسه طب پنج سال است.

ب - دوره تحصیلات مدرسه دواسازی سه سال است.

ج - دوره تحصیلات مدرسه قابلگی سه سال است.

د - دوره تحصیلات مدرسه دندان سازی سه سال است.

ه - دوره تحصیلات کلاس پ. ث. ان یک سال است.

^۱ آرشیو (س.ا.م.ا)، شماره تنظیم ۱-۶۱۰۰۱-۳۴۲۵؛ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۱۴۳.

^۲ دروس مقدماتی علم طب.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

۳۴

و- دوره تحصیلات کلاس پرستاری

ماده سوم: شرط ورود به مدارس و کلاس‌های مذکوره در ماده (۱) به قرار ذیل است:

شرط ورود به مدرسه طب داشتن تصدیق شش ساله متوسطه (شعبه علمی) و تصدیق پ. ث. ان طبی است.

شرط ورود به مدرسه دواسازی داشتن تصدیق دوره اول متوسطه است.

شرط ورود به مدرسه قابلگی داشتن تصدیق دوره دوم نسوان است.

شرط ورود به مدرسه دندان سازی داشتن تصدیق دوره اول متوسطه است.

شرط ورود به کلاس پ. ث. ان. داشتن تصدیق دوره شش ساله دوم متوسطه شعبه علمی است.

شرط ورود به کلاس پرستاری داشتن تصدیق دوره شش ساله ابتدایی است.

تبصره - داوطلبان ورود به مدرسه قابلگی باید علاوه بر تصدیق مذکور در فوق از عهده امتحانات شیمی و فیزیک به زبان فرانسه بر آید.

ماده چهارم: رئیس مدرسه طب از طرف وزارت معارف انتخاب می‌شود.

ماده پنجم: اعضای فنی و اداری مدرسه طب با موافقت رئیس مدرسه و پیشنهاد اداره معارف از طرف وزارت معارف انتخاب و تصویب می‌شوند.

ماده ششم: پس از فراغ از تحصیل و گذراندن امتحانات مطابق پروگرام مدرسه از طرف وزارت معارف تصدیق‌نامه‌های ذیل به محصلین مدارس و کلاس‌های مذکوره در ماده (۱) داده خواهد شد:

الف - به فارغ‌التحصیل‌های مدرسه طب شهادت‌نامه دکتری در علم طب؛

ب - به فارغ‌التحصیل‌های مدرسه دواسازی شهادت‌نامه دکتری در دواسازی؛

ج - به فارغ‌التحصیل‌های مدرسه قابلگی شهادت‌نامه دکتری در قابلگی؛

د - به فارغ‌التحصیل‌های مدرسه دندان سازی شهادت‌نامه دکتری در دندان سازی؛

ه - به فارغ‌التحصیل‌های مدرسه به کلاس پ. ث. ان تصدیق پ. ث. ان طبی؛

و - به فارغ‌التحصیل‌های مدرسه پرستاری تصدیق پرستاری.

دکتر محمد ابراهیم

تبصره (۱) - شهادت نامه مذکور در فقره الف از ماده ۷ وقتی به داوطلب داده می شود که رساله امتحانیه [پایان نامه، تز] خود را نوشته و در حضور هیأتی از معلمین که ریاست مدرسه برای این کار معین کرده باشد دفاع نماید و دفاع آن نیز مقبول آن هیأت واقع گردد.

تبصره (۲) - رساله مذکور باید راجع به یکی از مسائل طبی یا جراحی بوده و نباید از پنجاه صفحه رقعہ کمتر باشد.

تبصره (۳) - حداقل مدت تألیف رساله امتحانیه از پنج ماه کمتر نیست و تا موقعی که داوطلب رساله مذکور را ننوشته و به معرض دفاع نگذارده و مقبول نشده باشد دیپلم و اجازه طبابت به او داده نخواهد شد^۱.

[تعیین بودجه (جزیی) و حقوق برای برخی از معلمین مدرسه طب]

وزارت معارف و اوقاف...، سنه [۱۳۰۵]

مقام منبع وزارت جلیله متبوعه دامت شوکتها - صورت جزء بودجه مدرسه عالیہ طبی را که برای هذه السنه ۱۳۰۵ برآورد و پیشنهاد نموده اند، تلو از لحاظ مبارک می گذراند بودجه این مدرسه در سال ۱۳۰۴ شانزده هزار و شصت و هشت تومان به علاوه با حقوق معلم امراض خارجی بالغ بر ۲۰۵۶۸ تومان است چون کنترات معلم امراض خارجی مدتی است که خاتمه یافته دروس مشارالیه را به آقای دکتر حسین خان معتمد واگذار نموده اند و عیناً مبلغ فوق را برای سال ۱۳۰۵ به طریق ذیل: پیشنهاد کرده اند:

اضافه حقوق آقای رئیس مدرسه عالیہ طبی ماهیانه بیست تومان؛

اضافه حقوق آقای دکتر علیم الملک فرهمندی که معاونت مدرسه را مجاناً عهده دار هستند سی و نه تومان؛

اضافه حقوق آقای دکتر سیدمصطفی خان دوازده تومان؛

حق التدریس آقای دکتر حسین خان معتمد معلم امراض خارجی هشتاد تومان؛

اضافه حقوق آقای دکتر یحیی میرزاشمس ده تومان؛

اضافه حقوق حسن آقای پیشخدمت سه تومان،

^۱ آرشیو (س.ام.ا)، شماره تنظیم ۱۵۹۸-۵۲۰۰۱؛ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۳۶-۲۳۸.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

۳۶

اعتبار برای خرید لابراتوار سالانه دو هزار و پانصد و هشت تومان.

اعتبار برای حقوق آقای دکتر سیاح معلم دندان سازی سالیانه سیصد و شصت تومان.

با توجه به مراتب معروضه و مخصوصاً فهرست جامع ملفوف اسامی آقایان معلمین با میزان حقوق سابق و لاحق متمنی است مقرر فرموده دستور اجرا به دوایر مربوطه صادر گردد.

[امضای سید محمد رضوی]^۱

وزارت معارف و اوقاف...، مدرسه عالی طب و دواسازی، به تاریخ یازدهم مهرماه ۱۳۰۸، نمره

۳۶۸/۴۴

احصاییه محصلین، راپرت هفتگی

سال اول طب ۵ نفر - چون هنوز امتحانات تجدیدی پ. ث. ان به عمل نیامده است عده واقعی را نمی توان تعیین نمود.

سال دوم طب ۳۹ نفر - شش نفر از اشخاص هستند که به واسطه امتحان دادن در آینده در واقع از عده این کلاس محققاً

محسوب نمی شوند؛

سال سوم ندارد؛

سال چهارم ۳۰ نفر؛

سال پنجم ۱۸ نفر؛

سال پ. ن. ان ۳۶ نفر؛

سال اول دواسازی ۲۵ نفر؛

سال دوم دواسازی ۱۷ نفر.

اسامی آقایان معلمین و مواد تدریس

آقایان:

۱- آرشیو (س.ام.ا)، شماره تنظیم ۱۶۰۷-۵۲۰۰۱؛ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۴۱.

دکتر محمد ابراهیم ذاکر

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

۳۷

دکتر نصر معلم وظایف الطیب؛
دکتر امیراعلم معلم تشریح موضعی (تشریح افتخاری)؛
دکتر لقمان الدوله معلم امراض عمومی و تشخیص امراض کلینیک و امراض جلدی و زهروی؛
دکتر حکیم اعظم معلم وظایف الاعضا و اصول تداوی؛
دکتر ملک زاده معلم حفظ الصحة و طب قانونی (تشریح افتخاری)؛
دکتر اعلم الملک معلم امراض داخلی و متصدی کلینیک امراض داخلی و اطفال؛
دکتر لقمان الملک معلم امراض مجاری بول و امراض نسوان در مریض خانه و مدرسه؛
دکتر معتمد معلم جراحی و طب عملی؛
دکتر لسان الحکما معلم امراض چشم؛
دکتر شکوه معلم تشریح و نسج شناسی و لابراتوار فیزیولوژی؛
دکتر اعتضاد الحکما معلم قرابادین ایرانی
دکتر سیاح معلم امراض دهان و دندان مدرسه طب و دندان سازی و متصدی کلینیک امراض دهان و دندان
دکتر معاون معلم قابلگی و جنین شناسی
دکتر بینا معلم فیزیک سال اول و دوم دواسازی و تاریخ طبیعی سال اول دواسازی؛
مسیو پاپاریان معلم فارماکولوژی؛
دکتر کراندل معلم میکروب شناسی؛
دکتر مسیح الدوله معلم طفیلی شناسی [انگل شناسی]؛
دکتر فتح الله خان اعلم معلم مفردات طب و معلم شیمی سال اول و دوم مدرسه دواسازی؛
غائب دکتر آندره معلم تاریخ طبیعی (حیوان شناسی و گیاه شناسی) پ.ث.ان؛
غائب دکتر مسیو آزما معلم شیمی پ.ث.ان؛
دکتر محمودخان حسابی معلم فیزیکی پ.ث.ان؛

دکتر محمد ابراهیم

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

۳۸

دکتر علی خان فرهمندی؛

رییس مدرسه طب و دواسازی

[امضای سیدمحمد رضوی]

وزارت معارف و اوقاف...، مدرسه عالی طب و دواسازی، به تاریخ هفدهم مهرماه ۱۳۰۸، نمره

۳۴۲/۴۴

رایرت هفتگی، اداره محترم معارف

احصائیه محصلین سال اول طب شش نفر؛

احصائیه محصلین سال دوم طب سی نفر؛

احصائیه محصلین سال سوم طب ندارد؛

احصائیه محصلین سال چهارم طب سی نفر؛

احصائیه محصلین سال پنجم طب هزده نفر؛

احصائیه محصلین کلاس پ.ث.ان سی و چهار نفر؛

احصائیه محصلین سال اول دواسازی بیست و شش نفر؛

احصائیه محصلین سال دوم دواسازی هفت نفر؛

احصائیه محصلین سال سوم دواسازی نوزده نفر.

اسامی آقایان معلمین و مواد تدریس

دکتر نصر معلم وظایف الطیب؛

دکتر امیراعلم معلم تشریح موضعی؛

دکتر لقمان الدوله معلم امراض عمومی و تشخیص امراض کلنیک و امراض جلدی و زهروی؛

دکتر حکیم اعظم معلم وظایف الاعضا و اصول تداوی؛

ذکر
دکتر محمد ابراهیم

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

۳۹

دکتر ملکزاده معلم حفظ الصحه و طب قانونی؛

دکتر اعلم الملک معلم امراض داخلی و متصدی کلینیک امراض داخلی و اطفال؛

دکتر لقمان الملک معلم امراض مجاری بول و امراض نسوان در مریض خانه و مدرسه؛

دکتر معتمد معلم جراحی و طب عملی؛

دکتر شکوه معلم تشریح و نسج شناسی و لابراتوار فیزیولوژی

دکتر لسان الحکما معلم کحالی یک روز در مدرسه و یک روز در مریض خانه از شنبه ۲۰ ماه جاری تدریس خواهند نمود؛

دکتر سیاح معلم امراض دهان و دندان مدرسه طب و دندان سازی و متصدی کلینیک امراض دهان و دندان؛

دکتر معاون معاون قابلگی و جنین شناسی؛

دکتر بینا معلم فیزیک سال اول و دوم

مراسلاتی که تا به حال جواب نرسیده است به شرح هفته گذشته است. رئیس مدرسه طب و دوا سازی [امضای سید محمد رضوی]

[حاشیه]: جلسات امتحان P. C. N در ایام یکشنبه چهاردهم و دوشنبه پانزدهم و سهشنبه شانزدهم مهر ۱۳۰۸ منعقد و فقط چهار نفر قبول شده اند. دروس پ. ث. ان از روز شنبه بیستم مهر شروع خواهد شد.^۱

قانون

اجازه تشخیص عوائد حاصله از مدارس فنی و طب و دندان سازی به احتیاجات مدارس مزبوره

ماده واحده - به وزارت مالیه اجازه داده می شود قیمت؛ یا اجرت اشیایی را که به مدارس فنی سفارش داده می شود و هم چنین حق المعالجه مرضایی که به مدارس دندان سازی و طب مراجعه می نمایند به عایدات بودجه ۱۳۰۹ برده و در حدود عواید مذکوره مبلغی بعنوان اعتبار انتفاعی مدارس فنی بر بودجه ۱۳۰۹ وزارت معارف علاوه و فقط برای خرید مصالح و مواد لازمه جهت انجام مراجعات و سفارت تأدیه نماید.

^۱ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۷۴ - ۲۷۵.

دکتر محمد ابراهیم

این قانون که مشتمل بر یک ماده است، در جلسه سی ام مهرماه یک هزار و سیصد و نه شمسی به تصویب مجلس شورای ملی رسید.

رئیس مجلس شورای ملی
[حسین] دادگر [عدل الملک]^۱

قانون

اجازه تمدید قرارداد استخدام دکتر ملچارسکی مدیر فنی و معلم مدرسه دندان سازی

ماده اول - دولت مجاز است قرارداد استخدام دکتر فالك كوش ملچارسکی تبعه دولت لهستان را که به موجب قانون دوازدهم دی ماه ۱۳۰۸ شمسی استخدام شده است برای مدیریت فنی و معلمی مدرسه دندان سازی به مدت سه سال از تاریخ یکم مهر ۱۳۱۱ تمدید نماید.

ماده دوم - حقوق دکتر ملچارسکی به قرار ذیل است که به اقساط ماهیانه به مشارالیه پرداخته می شود:

۱- از اول مهر تا آخر اسفند ۱۳۱۱ به قرار ماهی هزار و هفتصد و پنجاه ریال به علاوه دویست و نود پهلوی طلا (یا معادل بیست و نه پهلوی اسعار خارجه)؛

۲- از اول سال ۱۳۱۲ تا ختم قرارداد در هر ماه مبلغ دو هزار ریال به اضافه بیست و نه پهلوی (یا معادل بیست و نه پهلوی اسعار خارجه).

ماده سوم - دولت می تواند در هر موقع با تأدیه سه ماه حقوق کنترات دکتر مزبور را فسخ نماید، ولی هر گاه دکتر به میل خود مستعفی شد از تاریخ استعفا حق اخذ حقوق نخواهد داشت.

ماده چهارم - وزارت معارف مجاز است سایر شرایط قرارداد استخدام دکتر ملچارسکی را مطابق قانون مورخ بیست و سوم برج عقرب [آبان] ۱۳۰۱ معین نموده و قرارداد را امضا نماید. این قانون که مشتمل بر چهار ماده است در جلسه بیست و نهم شهریور ماه یک هزار و سیصد و یازده شمسی به تصویب مجلس شورای ملی رسید.

^۱ دوره هفتم تقنینیه، جلسه ۱۶۲، مذاکرات مجلس، چهارشنبه سی ام مهرماه ۱۳۰۹، برگه ۲۵؛ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۷۸.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

رئیس مجلس شورای ملی

[حسین] دادگر^۱**اپروگرام امتحانات مدرسه عالی طب**

وزارت معارف و اوقاف...، مدرسه عالی طب و دواسازی و دندان سازی، به تاریخ ۱۳۱۲/۹/۱۶، نمره ۵، خیلی فوری است. مقام منبع وزارت جلیله معارف دامت شوکتها - در جواب مرقومه نمره ۲۵۵۵۰-۱۲۲۰۶ مؤرخه ۱۳۱۲/۹/۱۵ آن مقام منبع راجع به پروگرام امتحانی که مقرر فرموده بودند تهیه شود پروگرامی که در پنجمین جلسه شورای عالی مدرسه طب (چهارشنبه ۱۳۱۲/۹/۱۵) به ترتیب ذیل تنظیم شده است تقدیم می دارد. از عموم داوطلبان امتحانات ذیل به عمل خواهد آمد:

دو امتحان شفاهی (یکی امراض داخلی و یکی امراض خارجی با طرز معالجه) در یک جلسه در حضور چهار نفر ممتحن که از بین معلمان مدرسه طب انتخاب خواهند شد.

ممتحنین مذکور عبارت خواهند بود از دو نفر جراح و دو نفر طبیب.

در هر ماده امتحانیه سه سؤال به طور قرعه به عمل خواهد آمد.

در صورت پذیرفته شدن از امتحانات علمی شفاهی یک هفته بعد سه امتحان عملی سریری (داخلی، خارجی و قابلگی) در مریض خانه های مربوطه در حضور سه نفر ممتحن در سه جلسه متوالی به شرح ذیل انجام خواهد گرفت:

برای امتحان عملی امراض داخلی دو نفر طبیب و یک نفر جراح.

برای امتحان عملی امراض خارجی دو نفر جراح و یک نفر طبیب.

برای امتحان عملی قابلگی یک طبیب و یک جراح و یک نفر متخصص در فن قابلگی.

فاصله بین هر یک از امتحانات عملی مذکوره در فوق سه روز خواهد بود.

در قسمت قابلگی دو امتحان به عمل خواهد آمد: ۱- علمی ۲- عملی قابلگی

^۱ دوره هشتم تقنینیه، جلسه ۱۰۵ مذاکرات مجلس، صورت مشروح مجلس روز سه شنبه بیست و نهم شهریور ماه ۱۳۱۱، برگه ۲۵؛ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۷۹ - ۲۸۲.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

هیأت ممتحنه امتحانات علمی و عملی از سه نفر ممتحن (یکی طبیب و یکی جراح و یکی متخصص در فن قابلگی) مرکب خواهد بود.

امتحانات مطابق نظامنامه جداگانه که از طرف شورای عالی مدرسه طب تنظیم و به تصویب مقام وزارت خواهد رسید به عمل خواهد آمد.

در خاتمه متذکر می شود که نظامنامه مذکور در فوق در جلسه هفته آینده شورای عالی مدرسه طب تنظیم و تقدیم خواهد گردید.

ریاست شورای عالی مدرسه طب

[امضای محمدحسین لقمان الدوله ادهم]

[حاشیه]: آقای گواشیری: فوراً به شش نفر داوطلبان امتحان که سه نفر طبیب و سه نفر قابلگی می باشند اطلاع دهید که برای دادن امتحان به مدرسه طب رجوع نمایند. ۱۲/۹/۱۸ [۱۳].^۱

[امتحان از اطبای تحصیلکرده در کشور روسیه]

وزارت معارف و اوقاف...، مدرسه عالی طب، به تاریخ ۱۳۱۲/۱۱/۴، نمره ۲۵۳۷، ضمیمه پانزده ورقه امتحانیه مقام منبع وزارت جلیله متبوعه دامت شوکت، ریاست محترم اداره تعلیمات عالییه - محترماً نتیجه امتحانات داوطلبان اتباع ایرانی دیپلمه از مدارس روسیه را به ضمیمه اوراق امتحانی هر یک تقدیم می دارد: داوطلبانی که خود را جهت گذراندن امتحانات به مدرسه معرفی نموده اند عبارتند از:

صدیقه خانم رجبزاده قابلگی قبول شده است؛

باکرات آسویان طب قبول شده است؛

موشح بابایانس طب در قسمت علمی قبول، ولی در قسمت عملی مردود است؛

ماریا فیزگر کحالی قبول نشده است؛

^۱ (تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۸۰ - ۲۸۲).

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

۴۳

ابوالقاسم خان دندان سازی در قسمت علمی قبول، ولی در قسمت عملی مردود است.
[حاشیه]: آقای دها، اجازه نامه لازم را صادر نمایید. [امضا] ۱۳/۱۱/۷ [۱۳]

[طرح پیشنهادی راجع به نظام نامه شورای مدرسه طب]

وزارت معارف و اوقاف...، اداره دارالانشای شورای عالی معارف، به تاریخ ۷ بهمن ماه سنه ۱۳۱۲، نمره ۳۱۰ ریاست محترم اداره کل معارف و تعلیمات - پیشنهاد نمره ۱۴۴۸۵-۱۲/۱۰/۲۵ [۱۳] آن اداره محترمه راجع به نظام نامه شورای مدرسه طب و دواسازی و دندان سازی که در آن تجدید نظر به عمل آمده و برای طرح مجدد در شورای عالی معارف ارسال فرموده بودند. در دویست و پنجاه و هفتمین جلسه رسمی شورای عالی معارف مطرح و نظام نامه مذکور به شرح ذیل تصویب گردید:

(نظام نامه شورای مدرسه طب و دواسازی و دندان سازی)

ماده اول - برای مطالعه و شور در وسایل ترقی و توسعه علمی مدرسه مجلس موسوم به شورای مدرسه طب تأسیس می شود.

ماده دوم - تصمیمات شورای مدرسه طب با تصویب وزارت معارف به موقع اجرا گذارده خواهد شد.

ماده سوم - شورای مدرسه طب مرکب خواهد بود از ده عضو به شرح ذیل:

نماینده وزارت معارف - یک نفر

رئیس دفتر مدرسه طب - یک نفر

از معلمین مدرسه طب - شش نفر (به پیشنهاد هیأت معلمین مدرسه و انتخاب وزارتخانه)

از معلمین مدرسه دندان سازی - یک نفر (به پیشنهاد هیأت معلمین مدرسه و انتخاب وزارتخانه).

از معلمین مدرسه دواسازی - یک نفر (به پیشنهاد هیأت معلمین مدرسه و انتخاب وزارتخانه)

ماده چهارم - نصف اعضای شورا به استثنای نماینده وزارت معارف و رئیس دفتر مدرسه طب هر سه سال به حکم قرعه

عوض می شوند؛ لکن ممکن است مجدداً انتخاب گردند.

^۱ آرشیو (س.ا.م.ا)، شماره تنظیم ۵۲۰۰۱-۱۶۱۷؛ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۸۲ - ۲۸۳.

دکتر محمد ابراهیم

ماده پنجم - وزارت معارف از بین شش نفر معلمین مدرسه طب یک نفر را به ریاست فنی مدرسه انتخاب خواهد نمود و او رئیس شورا خواهد بود و نایب رئیس به اکثریت برای مدت یک سال از بین اعضا انتخاب خواهد شد و جوان‌ترین اعضا، منشی خواهد بود.

ماده ششم - هر یک از اعضا می‌تواند استعفا دهد و دو ماه غیبت متوالی از جلسات شورا در حکم استعفا است.

ماده هفتم - چنانچه عضوی استعفا کرد جانشین او به پیشنهاد شورا از طرف وزارتخانه معین خواهد شد.

ماده هشتم - شورای مدرسه طب در مدت سال تحصیلی و عنداللزوم در تابستان برحسب دعوت رئیس لااقل ماهی یک مرتبه تشکیل خواهد شد.

ماده نهم - وظایف شورا:

۱- شور و مطالعه در پروگرام و اساس‌نامه مدرسه؛

۲- تقسیم مواد پروگرام مدرسه به سنوات مختلف؛

۳- کمک فکری به اداره مدرسه در مسائلی که به شورا رجوع شود؛

۴- نظارت در اجرای مقررات رسمی و تنظیم امور فنی مدرسه.

سواد نظام‌نامه فوق برای استحضار اداره محترمه تفتیش ارسال می‌شود.

امضای حبیب‌الله مظفری

[مهر دارالانشای شورای عالی معارف، سنه ۱۳۰۱]

اساس‌نامه دانشکده طب مصوب ۹ و ۱۶ مرداد ۱۳۱۳

ماده اول - شرط اصلی ورود به دانشکده طب داشتن تصدیق‌نامه کامل دوره شش ساله متوسطه قسمت علمی (اعم از طبیعی یا ریاضی) و تصدیق‌نامه فیزیک، شیمی، تاریخ طبیعی (R.C.N) می‌باشد.

^۱ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۸۳-۲۸۵.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

تبصره - کلاس فیزیک - شیمی - تاریخ طبیعی (P. C. N) فعلاً جزء دانشکده طب محسوب و مطابق پروگرام سابق در همان دانشکده دایر خواهد بود. (تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۸۵)

ماده دوم - انتقال دروس از سالی به سالی و هم چنین تغییر یا تقلیل و افزایش ساعات تدریس مواد عنداللزوم با موافقت نظر شورای معلمین و اداره دانشکده و تصویب وزارت معارف ممکن است به عمل آید.

ماده سوم - برای نیل به درجه دکتری طب مراتب ذیل ضرورت دارد:

۱- تحصیلات دوره کامل متوسطه قسمت علمی (اعم از طبیعی یا ریاضی)؛

۲- طی تحصیلات دوره فیزیک - شیمی - تاریخ طبیعی (P.C.N)؛

۳- طی تحصیلات دوره پنج ساله طب؛

۴- نوشتن رساله ختامیه طبی [پایان نامه، تز]؛

۵- یک سال خدمت عملی در یکی از مریض خانه‌ها.

ماده چهارم - استادان دانشکده طب مکلف اند همه ساله پروگرام تفصیلی دروس خود را قبل از شروع سال تحصیلی تهیه نموده و به دفتر دانشکده تسلیم نمایند تا پس از تصویب وزارت معارف به موقع اجرا گذارده شود.

ماده پنجم - اداره دانشکده طب اختیار دارد که نظام نامه مصوب بیست و هفتم شهریور ۱۳۰۷^۱ را با نظر شورای دانشکده اصلاح و تکمیل نموده پس از تصویب وزارت معارف به موقع اجرا گذارد.

امتحان دانشکده طب

امتحانات دانشکده طب عبارت خواهد بود از:

اولاً - امتحانات موادی که در دوره یک سال تماماً تدریس شده و در آخر سال از آن مواد امتحان نهایی به عمل خواهد آمد.

^۱ نظام نامه دانشکده طب در برگه (۱۰۰) احصائیه سال ۱۳۰۷ - ۱۳۰۸ طبع شده است.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

ثانیاً - امتحانات موادی که در یک سال قسمتی از آن تدریس شده است و بقیه به سال بعد موکول می‌شود از این قبیل مواد امتحاناتی به طریق استفهام *Interrogation* به عمل خواهد آمد این امتحانات با ضریب یک و امتحانات نهایی با ضریب دو خواهد بود.

سال اول، امتحانات معرفت الانساج:

- جنین‌شناسی؛

- معرفت العظام.

-سؤال تشریح، سال دوم:

- امتحانات عملی تشریح در نیمه اول اسفند؛

- امتحان علمی تشریح در نیمه دوم اسفند.

- امتحان فیزیک و شیمی طبی.

سؤال وظائف الاعضاء، سال سوم:

- امتحان وظائف الاعضاء؛

- امتحان اعمال جراحی؛

- امتحان قابلیت طبیعی؛

- امتحان امراض عمومی؛

- امتحان تشریح مرضی.

سؤال تشریح موضعی:

- امتحان امراض خارجی؛

- امتحان امراض داخلی؛

- امتحان جراحی صغیر.

سؤال طفیلی‌شناسی، سال چهارم:

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

۴۷

دکتر محمد ابراهیم
ذکر

- امتحان میکروب‌شناسی؛

- امتحان طفیلی‌شناسی [انگل‌شناسی].

سؤال تشریح موضعی:

- امتحان قابلیگی و امراض نسوان؛

- امتحان مفردات طب؛

- امتحان ادویه‌شناسی؛

- امتحان امراض اطفال؛

سؤال امراض مجاری بول و سؤال اصول تداوی، سال پنجم:

- امتحان امراض مجاری بول؛

- امتحان اصول تداوی؛

- امتحان حفظ الصحه؛

- امتحان طب قانونی؛

- امتحان کحالی؛

- امتحان امراض حلق و گوش و بینی و چشم؛

- امتحان رادیولوژی؛

- تاریخ طب؛

- امتحان امراض دهان و دندان.

کلینیک‌ها

امتحان کلینیک:

- امراض خارجی و امراض داخلی.

تبصره ۱- برای اخذ درجه دکترا محصلین سال آخر طب بایستی رساله طب بنویسند.

تبصره ۲- امتحانات دانشکده طب در ماه خرداد به عمل آمده نیمه اول آن جهت دروس علمی و نیمه دوم مخصوص امتحانات سریری خواهد بود.

تبصره ۳- محصلین دانشکده طب باید علاوه بر امتحان شفاهی از مواد مقتضیه امتحان کتبی بدهند تعیین مواد و نمرات بر حسب تشخیص شورای دانشکده طب خواهد بود.^۱

تصویب قانون تأسیس دانشگاه پزشکی ۱۳۱۹ خ

اصلاح قانون تأسیس دانشگاه پزشکی دوازدهم آبان ۱۳۱۹ خ تصویب مجلس شد

ماده ۱۹- وزارت فرهنگ می تواند استادان و دانشیاران و پزشکان و دستیارانی را که رئیس دانشکده پزشکی در سازمان دانشکده پزشکی برای هر قسمتی پیشنهاد نموده و قبل از مهر ماه ۱۳۱۹ طبق ابلاغ وزارتی برای آن سمت تعیین شده اند بدان سمت منصوب و حکم لازم برای آنان صادر نماید.

ماده ۲۰- پایه پزشکان و داروسازان و دندان سازان مشمول ماده ۱۹ که دارای پایه های استادی و دانشیاری نباشند از روی حقوقی که در فروردین ماه ۱۳۱۹ دریافت داشته اند به اضافه یکی از جوهری که به عنوان حق تدریس در دانشکده پزشکی با حق تعلیم و یا دستمزد در بیمارستان ها داده شده تعیین می گردد.^۲

[اعلان]

آقای دکتر معتمد صاحب مریض خانه معتمد

مریض خانه معتمد واقع در خیابان آقا شیخ هادی در تحت نظر و ریاست مؤسس آن آقای دکتر حسین خان معتمد و عده ای از اطباء حاذق و پرستارانی که علاقه مفراطی به آسایش مرضی [بیماران] دارند، در اول فروردین ۱۳۱۰ تأسیس شده و از حیث بنا و معالجه و مواظبت مرضی یکی از بهترین مریض خانه ها می باشد. فعلا دارای ۳۰ دستگاه تخت خواب است (اتاق های

^۱ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۸۶ - ۲۸۸.

^۲ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۲۹۴. ب رب رب ر

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

خصوصی و عمومی مردانه و زنانه) که چهار تخت آن برای زایشگاه خانم‌های محترمه تخصیص داده شده و پس از اتمام بنای مریض‌خانه بیست دستگاه تخت خواب دیگر اضافه خواهد شد.

پلی کلینیک مریض‌خانه دارای شعب تخصص ذیل می‌باشد:

- ۱- شعبه جراحی؛
- ۲- شعبه امراض داخلی؛
- ۳- امراض نسوان و قابلگی؛
- ۴- شعبه امراض مقاربتی و جلدی؛
- ۵- شعبه امراض دهان و دندان و دندان‌سازی؛
- ۶- شعبه امراض اطفال؛
- ۷- دارالتجزیه شیمیایی و میکروب‌شناسی^۱.

^۱ سال‌نامه پارس ۱۳۱۱ ش، ۲-۵؛ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۲، ۴۹۶. (کتاب تاریخ طب و طبابت در ایران - (از عهد قاجار تا پایان عصر رضاشاه) جلد یک و دو، به کوشش محسن روستایی، چاپ نخست، تهران، ۱۳۸۲، ناشر: انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران)..

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

کتاب‌نامه

نمایه کتاب و مقاله

احصائیه سال ۱۳۰۷ - ۱۳۰۸ ش.

آرشیو (س.ا.م.ا)، شماره تنظیم ۱۶۱۷-۵۲۰۰۱.

پژوهشی در تاریخ پزشکی و درمان جهان، از آغاز تا عصر حاضر، محمدتقی سرمدی، انتشارات سرمدی، تهران، ۱۳۷۷ خ.
تاریخ پزشکی معاصر ایران از تاسیس دارالفنون تا انقلاب اسلامی، جواد هدایتی، انتشارات دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، ۱۳۸۱ خ، ۳۶۴ برگه.

تاریخ تحول دانشگاه تهران و موسسات عالی آموزشی ایران در عصر خجسته پهلوی، حسین محبوبی اردکانی، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۵۰ خ، ۲۲ + ۵۴۷ برگه.

تاریخ طب و طبابت در ایران (از آغاز قاجار تا پایان دوره رضاشاه، به روایت اسناد)، پژوهش محسن روستایی، انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، تهران، ۱۳۸۲ خ، دو جلد.

تاریخ طب و طبابت در ایران (از عهد قاجار تا پایان عصر رضاشاه) جلد یک و دو، به کوشش محسن روستایی، انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، تهران، چاپ نخست، ۱۳۸۲.

دوره هشتم تقنینیه، جلسه ۱۰۵ مذاکرات مجلس، صورت مشروح مجلس روز سه شنبه بیست و نهم شهریور ماه ۱۳۱۱.

دوره هفتم تقنینیه، جلسه ۱۶۲، مذاکرات مجلس، چهارشنبه سی ام مهرماه ۱۳۰۹.

راهنمای دانشکده پزشکی، قسمت اول.

روزشمار تاریخ ایران از مشروطه تا انقلاب اسلامی، باقر عاقلی، انتشارات گفتار، تهران، چاپ پنجم، ۱۳۸۰ خ.

روزنامه خاطرات اعتمادالسلطنه: وزیر انطباعات در اواخر دوره ناصری: مربوط به سال‌های ۱۲۹۲ تا ۱۳۱۳ هجری قمری، به کوشش ایرج افشار، انتشارات آستان قدس، ۱۳۴۵ خ؛ دیگر: انتشارات امیر کبیر، تهران، ۱۳۹۰ خ، ۱۱۵۰ برگه.

سال‌نامه آمار ۱۳۱۵-۱۳۱۶، ص ۴۴۵-۴۴۷؛ تاریخ طب و طبابت در ایران، ج ۱، ۴۷-۴۶.

سال‌نامه پارس، سال ۱۳۰۶ خ.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

سال‌نامه دنیا، سال ۱۳۲۴، برگه ۱۰۰).

قرابادین، رازی.

قرابادین، شاپور فرزند سهل کوسه.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار تا پایان دوره رضاشاه، برداشت از کتاب تاریخ طب و طبابت در ایران، نوشته محسن روستایی، گردآوری و پژوهش محمدابراهیم ذاکر، سایت دندان، سایت منزوی و سایت ذاکر.

مجله احصائیه سال ۱۳۰۷ - ۱۳۰۸ ش.

مجله بهداشت، فروردین ۱۳۲۵، ضمیمه شماره اول، برگه ۲۰ - ۲۱.

مجله جهان پزشکی، سال اول (۱۳۲۶)، شماره ششم، برگه ۳۹ و ۴۰.

نظام‌نامه دانشکده طب در برگه (۱۰۰) احصائیه سال ۱۳۰۷ - ۱۳۰۸ ش.

گذاری بر آموزش پزشکی در روزگار قاجار
تا پایان دوره رضاشاه

ذاکر
دکتر محمدابراهیم